

Frauderichtlijn

Effect van de wijzigingen

Auteur: Daniel Wilbords
Studentnummer: 20051588
Afsluiting scriptie: Juni 2011

Frauderichtlijn
Effect van de wijzigingen

Auteur: Daniel Wilbords
Studentnummer: 20051588
Afsluiting scriptie: Juni 2011

Onder leiding van:
Eveline Kapteijn-Kruijswijk, Haagse Hogeschool
&
Man Ying Chan, Ernst & Young

Woord Vooraf

Deze scriptie is geschreven in het kader van mijn afstuderen voor de opleiding Bedrijfseconomie aan de Haagse Hogeschool.

Graag wil ik een aantal mensen bedanken voor hun aandeel tot de realisatie van deze scriptie.

Allereerst wil ik mevrouw E.F. Kapteijn-Kruijswijk, bedanken voor haar begeleiding, voor haar nuttige adviezen en zinvolle besprekingen die we hebben gehad.

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar mevrouw Man Ying Chan, Controleleider bij Ernst & Young op de Multi Industry Group afdeling.

Tenslotte wil ik graag een woord richten tot mijn ouders voor de mentale en morele steun tijdens mijn studie.

Daniel Wilbords,
Juni 2011

Samenvatting

Deze scriptie heeft als onderwerp de frauderichtlijn ISA-240. De richtlijn bepaalt de gang van zaken in gevallen van fraude. De frauderichtlijn heeft door de jaren heen enkele wijzigingen ondergaan. Na hierover gelezen te hebben, is het onderwerp uitgewerkt en afgebakend. Het onderwerp is, gezien de grote fraudes die in het verleden zijn ontdekt, altijd actueel. De kans op fraude in de verschillende sectoren is elke dag aanwezig. Fraude is een opzettelijke handeling die door een of meerdere personen gepleegd wordt en leidt tot een onjuiste weergave van de werkelijkheid.

De scriptie betreft de afstudeeropdracht voor het behalen van de bachelor Bedrijfseconomie aan de Haagse Hogeschool in Den Haag. Onder begeleiding van Man Ying is het onderzoek uitgevoerd in de periode van september 2010 tot en met januari 2011. Dit vond plaats op de afdeling Multi Industrie Groep (MIG) van Ernst & Young Den Haag.

Het doel van het onderzoek is het vaststellen wat het effect is van de wijzigingen in de frauderichtlijn en of dit consequenties heeft voor de te volgen procedures. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de kwalitatieve onderzoeksmethode. Er zijn interviews afgenomen bij zes accountants, die werkzaam zijn bij drie verschillende accountancy kantoren.

Het literatuuronderzoek dat vooraf is uitgevoerd, heeft de volgende uitkomsten gehad. De accountant heeft als voornaamste taak zekerheid te geven dat de financiële gegevens die naar buiten gebracht worden een reëel beeld geven van de situaties bij de entiteit. Hierbij neemt hij een kritische houding aan en heeft oog voor eventuele frauderisico's. De frauderichtlijn maakt een belangrijk deel uit van de werkzaamheden, deze zijn terug te vinden in de controleprocessen. Te denken valt aan de fraudedriehoek en de frauderisicofactorenlijst. Daarnaast geeft de richtlijn aanwijzingen betreffende de verantwoordelijk van de accountant in gevallen dat er fraude wordt geconstateerd.

Uit de interviews is naar voren gekomen dat in de praktijk niet zozeer merkbaar is dat er wijzigingen in de richtlijn hebben plaatsgevonden. In de controleprocessen is namelijk niet te merken dat er anders wordt gecontroleerd dan voorheen.

Wel is naar voren gekomen dat de accountants zich bewuster zijn van het feit dat het onderwerp fraude meer aandacht verdient. Dit is in hun werkzaamheden ook terug te zien in meetings en/of tijdens controles is het een terugkerend onderwerp. Met de cliënt wordt er uitgebreid gesproken over fraude, eventuele signalen worden gelijk opgepikt. De follow-up van deze signalen is bepalend voor de verdere werkzaamheden van de accountant.

Teamdiscussies zijn belangrijker geworden en hierbij is de deelname van de leidinggevenden van de entiteit nadrukkelijk gewenst. Tijdens deze meetings heeft het onderwerp een belangrijkere positie ingenomen dan voorheen. Het staat tegenwoordig vaker als een apart punt op de agenda.

De rol van de accountant is de afgelopen jaren aan verandering onderhevig. Naast het controleren van de jaarrekening, heeft de accountant meer een adviserende rol gekregen.

Als eindconclusie kan gesteld worden dat het effect van de wijzigingen gering is. Een neveneffect is dat de accountants wel bewuster met het begrip fraude omgaan.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING.....	4
INLEIDING.....	6
1. FRAUDE IN DE FINANCIËLE BEDRIJFSVOERING	8
1.1 INLEIDING.....	8
1.2 ALGEMEEN.....	8
1.3 KENMERKEN VAN FRAUDEREN.....	10
1.4 SOORTEN FRAUDE	10
1.5 INTERNE FRAUDE	13
1.6 AGENCY THEORIE.....	16
1.7 FRAUDERISICOFACTOREN	17
1.8 FRAUDEBEHEERSING.....	17
1.9 DE FRAUDEDRIEHOEK.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.10 DE FRAUDEDIAMANT.....	19
1.11 CONCLUSIE	20
2. FRAUDERICHTLIJN	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.1 INLEIDING.....	21
2.2 ISA-240	21
2.3 NV COS – 240	24
2.4 CONCLUSIE.....	25
3. WIJZINGEN IN DE FRAUDERICHTLIJN	26
3.1 INLEIDING.....	26
3.2 DE NIEUWE ISA-240	26
3.3 CLARITY-PROJECT	28
3.4 CONCLUSIE.....	28
4. WERKZAAMHEDEN VAN DE AUDITOR.....	29
4.1 INLEIDING.....	29
4.2 DE ROL VAN DE ACCOUNTANT	29
4.3 WERKZAAMHEDEN ACCOUNTANT	30
4.4 RAPPORTERING VAN FRAUDE.....	31
4.5 VOORWAARDEN VAN RAPPORTERING.....	31
4.6 CONCLUSIE.....	32
5. PRAKTIJKONDERZOEK.....	33
5.1 INLEIDING.....	33
5.2 UITWERKING INTERVIEWS.....	33
5.3 CONCLUSIE.....	38
6. EINDCONCLUSIE.....	39
LITERATUURLIJST.....	41
BRONNEN.....	42
BIJLAGEN.....	43
BIJLAGEN 1: LIJST MET GEBRUIKTE AFKORTINGEN.....	43
BIJLAGE 2: VRAGENLIJST	44
BIJLAGE 3: UITWERKINGEN INTERVIEWS.....	46

Inleiding

Algemeen

In deze scriptie zal het woord 'fraude' centraal staan. Binnen de accountancy met betrekking tot de controles kan de accountant te maken krijgen met fraude. Fraude komt in allerlei sectoren voor, denk bijvoorbeeld aan de bouwfraude, bankfraude, verzekeringsfraude en de fraudes in de gezondheidszorg ¹. Voorbeelden van grote fraudes zijn: Ahold, WorldCom en Enron ².

Fraude bestaat al eeuwen. Waar mensen zijn, zijn individuen die ten koste van anderen zich willen verrijken en hun handelingen om dat te bereiken aan het oog willen onttrekken. Ditzelfde geldt voor organisaties, die er van oudsher mee te maken hebben. Organisaties proberen zich op allerlei manieren te weren tegen dit verschijnsel.

Omdat fraudegevallen blijven voorkomen, kan de frauderichtlijn niet ongewijzigd blijven. De wijzigingen die de richtlijn de laatste jaren heeft ondergaan komen uitvoerig aan de orde. De aanpassingen hebben gevolgen voor de werkzaamheden van de accountants.

Doel

Het doel van het onderzoek is wat het effect is van de wijzigingen in de frauderichtlijn voor de te volgen procedures bij waarneming van fraude. De frauderichtlijn is beter bekend als de International Standards on Auditing 240 (in het vervolg de ISA genoemd). De frauderichtlijn behoort tot één van de regelgevingen waaraan de financiële rapportering dient te voldoen. De financiële rapportering op haar beurt dient een getrouw beeld te geven van de werkelijkheid.

Wat wordt er in deze tijd van de accountant verwacht? Is hij de aangewezen persoon om fraude op te sporen? Of zal het management zelf maatregelen moeten treffen om fraude te voorkomen dan wel te beperken?

Vanuit de regelgeving wordt er verwacht dat er sprake is van interne maatregelen: de regelgeving legt ook de noodzaak op om als onderneming bij calamiteiten hier verantwoording over af te leggen. En wat doet de accountant? Deze is gebonden aan de verslaggevingregels van de International Accounting and Assurance Standards Board. Deze regels zijn er op internationaal (ISA, de International Standards on Auditing) en nationaal (NV COS, de Nadere Voorschriften Controle en Overige Standaarden) niveau. De NV COS is afgeleid van zijn grotere broer de ISA.

De frauderichtlijn heeft de laatste jaren nogal wat wijzigingen ondergaan. De eerste richtlijn die beschreef wat er diende te gebeuren bij fraude gevallen is in de begin jaren '90 ontstaan. De richtlijn is na enkele jaren alweer vervangen voor de Richtlijn voor de Accountantscontrole 240 (in het vervolg de RAC genoemd). Deze richtlijn komt grotendeels al overeen met de International Federation of Accountants (in het vervolg de IFAC genoemd) richtlijn 240 en is in 2002 zo is aangepast dat hij in overeenstemming is met de Amerikaanse Statement on Auditing Standard 82 (Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit). Door de schandalen die zich voordeden, rees de vraag wat de effectiviteit eigenlijk is van de accountantscontrole. Het Amerikaanse instituut voor de regelgeving verving daarom de Statement on Auditing 82 (in het vervolg de SAS genoemd) door de SAS 99. De IFAC heeft als gevolg van deze wijziging de

1 "Frauditing: routeboek bij fraudeonderzoek"; Auteur is Nicole J. den Hartigh.

2 "Fraude: preventie en control"; Auteur Andre Mikkers en Ellen van Schoten.

ISA-240 in overeenstemming gebracht hiermee. De titel die deze richtlijn had voor de wijziging was 'Fraud and Error'. De IFAC heeft bij het aanpassen tegelijk ook de titel van de richtlijn veranderd in 'The Auditor's Responsibility to Consider Fraud in an Audit of Financial Statements'³.

Onderzoek

Voor fraude gevallen geldt de ISA-240. Dat is waar deze scriptie over zal gaan. De volgende probleemstelling staat in de scriptie centraal:

"Is er na aanpassing van de frauderichtlijn ISA-240 enige verandering te constateren in de te volgen procedures bij waarneming van fraude en wat is het effect daarvan?"

Om tot een gericht en onderbouwd antwoord te komen, is de probleemstelling voorzien van een aantal deelvragen. Deze deelvragen worden stuk voor stuk behandeld. De volgende deelvragen zijn geformuleerd:

- Wat is fraude?
- Wat houdt de oude frauderichtlijn in?
- Welke wijzigingen bestaan er tussen de oude en de nieuwe frauderichtlijn ISA-240?
- Wat was de rol van de accountant voorheen en nu?

De scriptie is geschreven om een beter beeld te geven wat de effectiviteit van de wijzigingen voor gevolgen heeft voor de te volgen procedures. Dit beeld is vooral gericht op de wijzigingen die de richtlijn de laatste jaren heeft moeten ondergaan. Het uitgangspunt is om te onderzoeken wat het effect is van de wijzigingen voor de accountantscontrole. De onderzoeksmethode die hiervoor gebruikt is, is de kwalitatieve onderzoeksmethode. Door het afnemen van interviews bij accountants van verschillende accountancy-kantoren is onderzocht of er verschillen in werkwijze zijn met betrekking tot het gebruik van de ISA-240 zijn.

Opbouw

In *hoofdstuk 1* zal het begrip fraude uitgebreid aan bod komen, enkele definities van fraude worden gegeven. Verder worden de vele vormen van fraude besproken, evenals de kenmerken, de risicofactoren en de soorten fraudeurs. Daarnaast worden enkele theorieën die verband houden met de frauderichtlijn toegelicht en besproken.

In *hoofdstuk 2* staat de ISA-240 centraal de kenmerken van deze richtlijn komen naar voren en de Nederlandse versie van de frauderichtlijn wordt in het kort besproken.

Hoofdstuk 3 heeft betrekking op de wijzigingen in de frauderichtlijn, hierin zal uitgelicht worden welke wijzigingen de richtlijn heeft ondergaan. In dit hoofdstuk worden ook de verschillen in kaart gebracht tussen de oude en de nieuwe frauderichtlijn. *Hoofdstuk 4* zal in het teken staan van de werkzaamheden van de accountant, zijn rol en het rapporteren van fraude. Wanneer rapporteert de accountant fraude?

Hoofdstuk 5 is het hoofdstuk dat antwoord zal geven op de probleemstelling van deze scriptie, aan de hand van het gehouden onderzoek. *Hoofdstuk 6* is gewijd aan conclusies en aanbevelingen.

³ "Meer focus op fraude; Auteur Peter Diekman

1. Fraude in de financiële bedrijfsvoering

1.1 Inleiding

Deelvraag 1: 'Wat is fraude?'

In dit hoofdstuk staat het begrip fraude centraal. Allereerst zal beschreven worden wat het begrip fraude inhoudt en wat de definitie er van is. Wat zijn de risico's die er bij komen kijken en op welk niveau komt het voor? Welke risicogevoelige activiteiten kent een entiteit? Wat kan de entiteit ondernemen om fraude te voorkomen? Hierna zullen de kenmerken van fraude beschreven worden, gevolgd door de soorten fraude die er bestaan.

De agency theorie zal vervolgens worden besproken. Bij deze theorie staat de transactierelatie tussen de betrokken personen centraal. Nadat deze theorie aan bod is gekomen, zal er ingegaan worden op de frauderisicofactoren en hoe fraude beheerst kan worden. Afsluitend wordt de fraudedriehoek besproken dit is een hulpmiddel voor het bestrijden van fraude. De functie ervan is dat het de drie risicofactoren in kaart brengt. De fraudediamant is een uitbreiding op de fraudedriehoek, deze wordt in het kort toegelicht.

1.2 Algemeen

Fraude op zichzelf is een ruim begrip, dat op meerdere manieren is gedefinieerd. Fraude houdt verband met de begrippen; misbruik, vervalsing en bedrog. Het woord fraude is afgeleid van het Latijnse woord 'fraus', wat staat voor bedrog en schade. In het kort wordt een aantal definities van het begrip fraude gegeven.

De volgende definitie komt rechtstreeks uit de frauderichtlijn zelf:

*"Any illegal act characterised by deceit, concealment or violation of trust. These acts are not dependent on the application of threat of violence or physical force. Frauds are perpetrated by parties and organizations to obtain money, property or services; to avoid payment or loss of servs; or to secure personal or business advantage."*⁴.

Wat de meeste definities delen als 'fraude' wordt beschreven, zijn de volgende begrippen; 'opzettelijk', 'onrechtmatig', 'misleiding' en 'onjuiste voorstelling van zaken'.

Het begrip 'fraude' komt voornamelijk voor in strafrechtelijke contexten, het is echter geen juridische term. De term fraude zal dan ook niet in het wetboek voorkomen.

Fraude is een opzettelijke handeling, die tot gevolg heeft het beschadigen van de entiteit. In de praktijk wordt pas van opzettelijk gesproken als er met de handeling een onrechtmatigheid wordt begaan⁵. Het gaat om een bewuste daad, die wordt uitgevoerd door een of meerdere personen. Dit kunnen leidinggevenden, toezichthoudende personen, werknemers of derden zijn. Het doel is om ten koste van misleiding een onrechtmatig voordeel te verkrijgen.

Fraude kan dus gezien worden als een vorm van bedrog, oftewel bij fraude is altijd een vorm van opzet in het spel.

Nu duidelijk is wat fraude als begrip eigenlijk betekent en waar het van afgeleid is, wordt er verteld wat het voor de praktijk betekent. Hierbij wordt er ook gekeken naar het niveau van

⁴ Institute of Internal Auditors (IIA, 2005)

⁵ Internationale Controle Standard 240, Koninklijke NivRA.

fraude in een entiteit, de risico's en worden de fraudegevoelige activiteiten benoemd. Daarbij worden ook de 4 elementen van fraude aangegeven, waarvan wordt gesproken als het om een fraudegeval gaat.

Voordat er van fraude gesproken kan worden, moet er eerst aan 4 elementen voldaan zijn, alvorens het om een fraudegeval gaat. Het gaat om de volgende elementen ⁶:

1. Dat er sprake is van een materiële misrapportering van feiten;
2. Die intentie hebbend is;
3. Waarop het slachtoffer zich baseert en
4. Die hem schade aandoet.

Niveau en risico

Fraude kan op elk niveau plaatsvinden daarom is ondenkbaar dat een bedrijf geen frauderisico kent. Voor elk bedrijf is het anders wat men onder fraude verstaat.

Fraude is een procesrisico, wat samenhangt met menselijke handelingen in de bedrijfsprocessen. Daarnaast is het ook een materieel risico, wat het voortbestaan van de onderneming in gevaar kan brengen.

Onafhankelijk de grootte vindt er jaarlijks bij gemiddeld 1 op de 5 entiteiten fraude plaats hieraan is 1 op de 1000 medewerkers schuldig ⁷.

De entiteit

Binnen de entiteit dient er alles aan gedaan te worden om fraude te voorkomen. De bestuurders en het management van de entiteit zijn er verantwoordelijk voor dat er sprake is van preventie en detectie van fraude. Bij preventie en detectie van fraude hoort het opsporen en vervolgen van fraude, namelijk repressie. Met repressie wordt bedoeld het bestrijden of het remmen van fraude.

Naast die verantwoordelijkheid zijn de bestuurders gebaat bij een goede bedrijfscultuur waarin eerlijkheid en naleving van ethische normen voorop staat. Hiervoor dient een systeem binnen de entiteit te bestaan.

Door functiescheiding toe te passen kan de invoer en de controle door verschillende personen gedaan worden. Ook dient er binnen de entiteit een audit programma opgesteld te zijn, dat er voor zorgt en garantie biedt dat onjuistheden in de financiële cijfers gedetecteerd worden.

Van belang is dat zowel de functiescheiding en het audit programma op papier staan, zodat het voor elke werknemer beschikbaar is.

Naast deze voorzorgsmaatregelen is het van belang dat voor iedere werknemer duidelijk is wat de bedrijfsprocessen (AO/IC) zijn. Deze bedrijfsprocessen moeten uitgeschreven zijn. De afkorting AO/IC staat voor administratieve organisatie en interne controle.

Gaten in de bedrijfsprocessen scheppen namelijk de mogelijkheid dat een werknemer zou kunnen frauderen. De AO moet daarom beschreven zijn en goed nageleefd worden. Daarnaast biedt de AO/IC een houvast voor de controller om de controle bij de entiteit uit te voeren. De accountant dient te allen tijde er van bewust te zijn, dat er ondanks een goede AO/IC in een entiteit fraudegevoelige activiteiten aanwezig kunnen zijn.

⁶ "Fraude: preventie en control". Auteur: Andre Mikkers en Ellen van Schoten.

⁷ Forensic Accounting onderzoek fraude in bedrijven, KPMG (1999-2000).

Fraudegevoelige activiteiten

In elke entiteit is er sprake van activiteiten die fraude gevoeliger zijn dan andere. Van een verhoogd risico is sprake bij bijvoorbeeld het omgaan met vertrouwelijke informatie, het uitkeren en innen van geld, premies declaraties en bonussen.

Wereldwijd blijkt dat de helft van de daders die schuldig is aan economische delicten uit eigen onderneming komt ⁸. Het frauderen in Nederland kost de entiteiten al zo'n 200 miljoen euro per jaar, in ongeveer 1/3 van de gevallen betreft het interne fraude ⁹.

1.3 Kenmerken van frauderen

Een kenmerk zoals hierboven beschreven van fraude is dat het intern kan plaatsvinden. Er wordt nu verteld wat naast interne fraude nog meer kenmerken kunnen zijn.

Frauderen kan dus intern plaats vinden, maar ook externe fraude komt voor in de praktijk. Een combinatie van deze twee behoort ook tot de opties.

Fraude wordt frequent in sterke mate geassocieerd aan de georganiseerde misdaad. Deze beschikt over hulpmiddelen om fraudepraktijken zorgvuldig te organiseren, de slagingskans op fraude neemt hierdoor toe.

De kans om te frauderen is niet altijd de aanleiding om over te gaan tot het daadwerkelijk plegen van fraude. De persoon in kwestie zal voor zichzelf de afweging maken: wegen de voordelen wel op tegen de nadelen van frauduleus handelen.

Symptomen die tot fraude leiden, zoals problemen in de privésfeer en/of ontevredenheid zijn niet ongevoel. Het kan voorkomen dat een medewerker een hoge persoonlijke schuld draagt, of een intieme band met de leveranciers onderhoudt. Het leven boven stand, een buitensporige drang naar persoonlijke winst, buitenmatige speel- en drinkgewoonten zijn evengoed oorzaken om te frauderen. Fraudeurs laten het vaak niet bij een eenmalige actie. Omdat het niet bij een eenmalige actie blijft, loopt het in de meeste gevallen uit tot hoge bedragen die verdwijnen.

Het excuus voor de frauduleuze verrichting ligt dikwijls in het gegeven dat de fraudeur de extra inkomsten beschouwt als aanvulling op zijn eigen verdiensten. Hiermee probeert hij te compenseren voor wat hij niet krijgt en in zijn ogen wel zou moeten krijgen.

1.4 Soorten Fraude

Dit onderdeel zal de soorten fraude bespreken. Hier wordt onderscheid gemaakt of de frauduleuze handeling intern of extern kan zijn en dat het kan gaan om een materiële fout of ontvreemding van activa. Bij een materiële fout kan er zelfs sprake zijn van een gemaakte fout of van bewust frauderen. Later in dit hoofdstuk wordt er uitgelegd wat een materiële fout is.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen interne fraude en externe fraude. Onder externe fraude wordt verstaan: fraudehandelingen die door derden (klanten, leveranciers, expediteurs, koeriers, etc.) worden gepleegd. Van interne fraude daarentegen wordt gesproken indien een medewerker, het management en/of de directie participeert in fraudehandelingen.

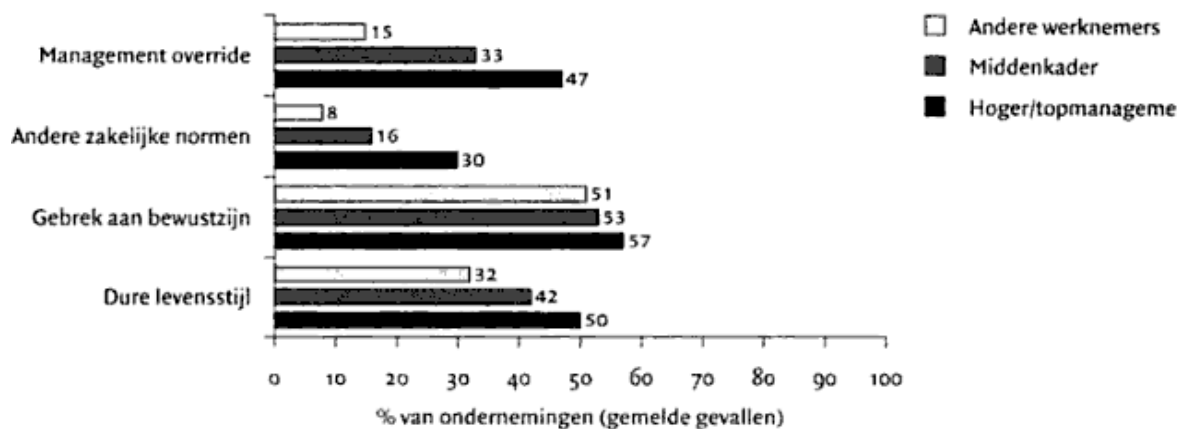
Wat betreft dit onderscheid in fraude bij bedrijven kan worden gezegd dat veruit de meest voorkomende vorm van economische criminaliteit interne fraude is ¹⁰. Uit onderzoek van Ernst &

⁸ PriceWaterhouseCoopers onderzoek naar fraude en economische delicten 2005 (2 jaarlijks).

⁹ Vakblad Coaching, Artikel: Hoe voorkom je fraude? Geschreven door: Elaine Marchena.

¹⁰ Evert-Jan Iamers (Instituut Financieel Onderzoek); "Fraude komt voor op elk niveau in bedrijven"

Young enkele jaren geleden is duidelijk op te maken dat van de helft van de interne fraudegevallen binnen het bedrijfsleven op rekening van het management geschreven mag worden ¹¹. Waar personeel fraudeert met overschrijvingen of kasgeld, laat het management zich omkopen of laat het de financiële gegevens er rooskleuriger uitzien.

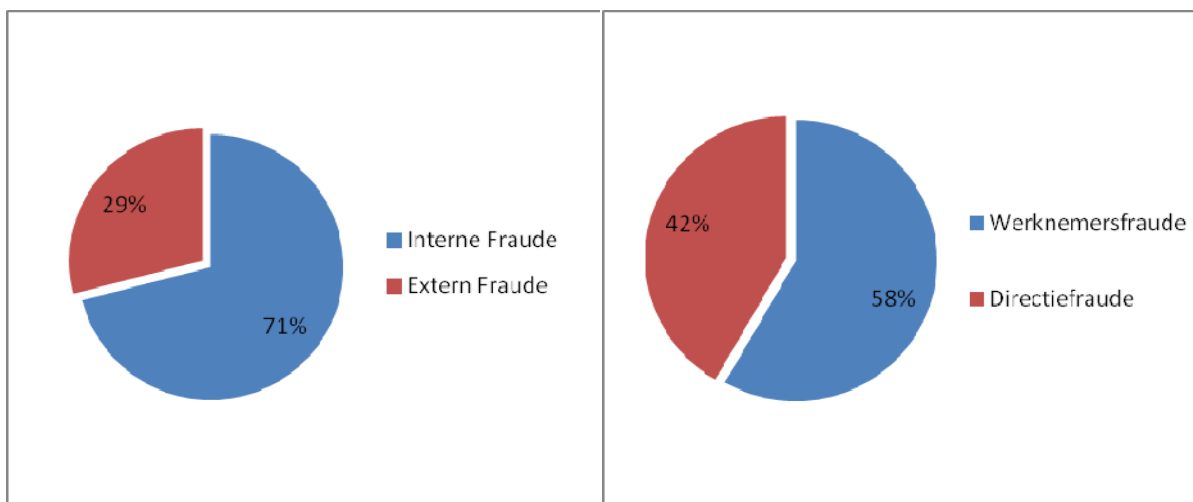

Figuur 1.1: Waarom mensen frauderen. (Bron: Global Economic Crime Survey, Mikkers, 2005)

Zoals uit figuur 1.1 is af te lezen vormt het management een verhoogd risico tot interne fraude. Met 'Management override' wordt bedoeld dat de interne controle door het management is doorbroken omdat deze mogelijkheid bestaat is de kans groter dat de fraudeur sneller geneigd is fraude te plegen. Uiteindelijk blijft het motief om fraude te plegen persoonsafhankelijk.

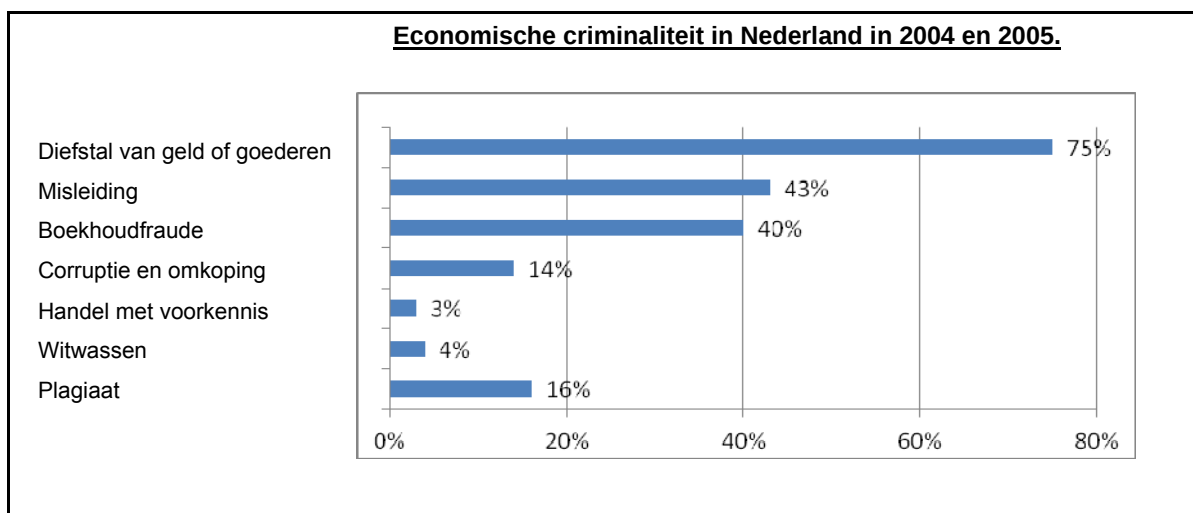
In figuur 1.2 is te zien dat van de 317 fraudemeldingen die zijn geconstateerd bij 296 entiteiten er in de periode van 1995 tot 2002 vaker interne fraude voorkwam dan externe fraude. Van deze gevallen werd 188 keer door werknemers gefraudeerd. Deze getallen komen uit het onderzoek dat de universiteit van Maastricht hield. Zij hebben onderzoek naar de naleving van de Verordening op de Fraudemelding gedaan.

¹¹ Ernst & Young onderzoek naar fraudegevallen (2006).

Figuur 1.2: Procentuele verhoudingen tot het aantal fraudemeldingen.

In grafiek 1.3 is het percentage te zien van Nederlandse ondernemingen die getroffen zijn door een economisch delict. Een economisch delict is een strafbaar feit. Onder strafbare feiten valt frauderen. Er zijn meerdere combinaties mogelijk, want het kan voorkomen dat er in een entiteit boekhoudfraude is gepleegd als plagiaat.

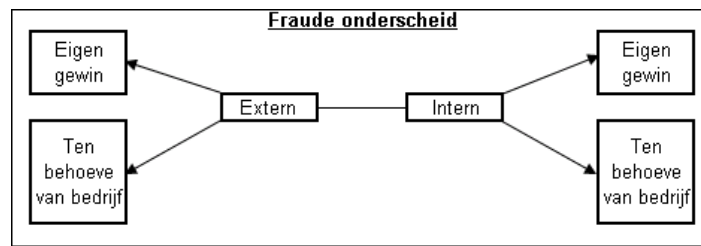

Figuur 1.3 Economische criminaliteit Nederland. Bron PwC, 2-jaarlijks onderzoek criminaliteit bedrijfsleven.

Het voordeel dat met fraude verkregen wordt, hoeft niet per definitie een financieel voordeel te zijn voor de fraudeur. Het management of andere beleidsbepalers zouden bijvoorbeeld ook een hoger budget kunnen creëren voor investeringen of salarissen, waarmee weer extra personeel kan worden aangetrokken. Deze vorm van fraude is intern en ten behoeve van het bedrijf zelf.

Op te maken uit bovenstaande tekst is dat er een onderscheid te maken valt. In figuur 1.4 is het schematisch weergegeven.

In de volgende paragraaf wordt er verder op interne fraude ingegaan, waaronder werknemersfraude.

Figuur 1.4: Onderscheid in de soorten fraude schematisch weergegeven.

1.5 Interne Fraude

Nu het onderscheid tussen interne en externe fraude in beeld is gebracht, wordt er dieper ingegaan op interne fraude. Zoals uit de hiervoor genoemde cijfers blijkt, komt dit vaker voor. Daarnaast wordt het verschil tussen het constateren van fraude of een fout die iemand maakt behandeld. De reden dat dit verteld is, is omdat het kan voorkomen dat op een niveau in de entiteit een fout wordt begaan, door verkeerde communicatie of door onvoldoende informatie. Dit onderscheid wordt ook gemaakt in de frauderichtlijn zelf.

Eerst wordt er terug gekomen op het verschil in materiële fraude en ontvreemding van activa, om daarna het hierboven besproken verschil toe te lichten.

Materiële fouten in de financiële rapportering zijn frauduleuze financiële rapporteringen en ontvreemding van activa. Ontvreemding van activa wordt in de meeste gevallen door werknemers gepleegd en wordt vaak in verband gebracht met relatief kleine bedragen. Frauduleuze financiële rapportering daarentegen, wordt meestal door het management gepleegd voor zeer significante bedragen.

Zoals hiervoor al gezegd is kan fraude ingedeeld worden op basis van wie er bij betrokken is, namelijk managementfraude of werknemersfraude.

Waar ook rekening mee gehouden dient te worden is het feit dat een menselijke fout niet bewust gemaakt hoeft te zijn. Hetgeen wil zeggen dat de medewerker van de entiteit door zijn werkzaamheden ervoor gezorgd heeft dat er een misrapportering van de financiële gegevens is ontstaan. Dit kan komen doordat de medewerker niet op de hoogte was van de actuele informatie, te gehaast of slordig werkt vanwege druk op het in orde maken van de financiële cijfers of door slechte communicatie van boven over eventuele veranderde werkwijze.

Om die redenen wordt het volgende onderscheid gemaakt:

- 'Fraude' en
- 'Het maken van een fout'.

“Meestal is een fout gemakkelijker te ontdekken vanwege het feit dat de dader geen moeite heeft gedaan om zijn handeling geheim te houden. Dit is wel het geval bij fraude, de dader probeert feiten te verbergen. Intentioneel of niet is dus de scheidingsfactor om te spreken van fraude of een fout. Het verschil is dikwijls zeer moeilijk te maken” ¹².

Beide types zullen hieronder nader beschreven worden. Enkele voorbeelden en vormen van de twee types zullen het verschil laten zien tussen beiden.

De reden dat 'het maken van een fout' hierin wordt meegenomen is omdat het voor kan komen dat er sprake is van een misrapportering uit onwetendheid. Dit wordt in eerste instantie wel gezien als fraude, alleen wordt het ingetrokken als blijkt dat de persoon in kwestie handelde met goede bedoelingen of met gebrek aan kennis ofwel informatie.

Het maken van een fout

Dit wordt gezien als het maken van een onopzettelijke fout in de administratie, waardoor er in de financiële overzichten een afwijking ontstaat. Wat ook kan voorkomen is dat er een bedrag of toelichting is weggelaten in de financiële overzichten. Uiteraard blijft het altijd discutabel of iemand onbewust een fout heeft gemaakt. Uiteindelijk gaat het erom of de persoon in kwestie in het verleden vaker fouten maakt of iets over het hoofd ziet en in hoeverre deze persoon te vertrouwen is.

Enkele voorbeelden uit de praktijk die worden verstaan als het maken van een fout zijn ¹³:

- Eventuele fouten die ontstaan bij het verwerken of verzamelen van de financiële gegevens;
- Feiten of gebeurtenissen onjuist opvatten of over het hoofd zien;
- Bij het toepassen van de grondslagen ze fout interpreteren of zelfs verkeerd toepassen.

Fraude

Dit is een bedrieglijke handeling, met als gevolg een opzettelijke afwijking in de financiële overzichten. De zaken worden anders voorgesteld dan ze in werkelijkheid zijn. Dit zorgt digitaal en op papier voor een onjuiste weergave.

Men spreekt in dit soort gevallen ook wel van oplichting, al is deze opvatting niet geheel correct. Oplichting is namelijk een breder begrip, frauderen zelf kan namelijk ook op andere manieren gepleegd worden.

Hier volgen enkele voorbeelden die in de praktijk zijn voorgekomen ¹⁴:

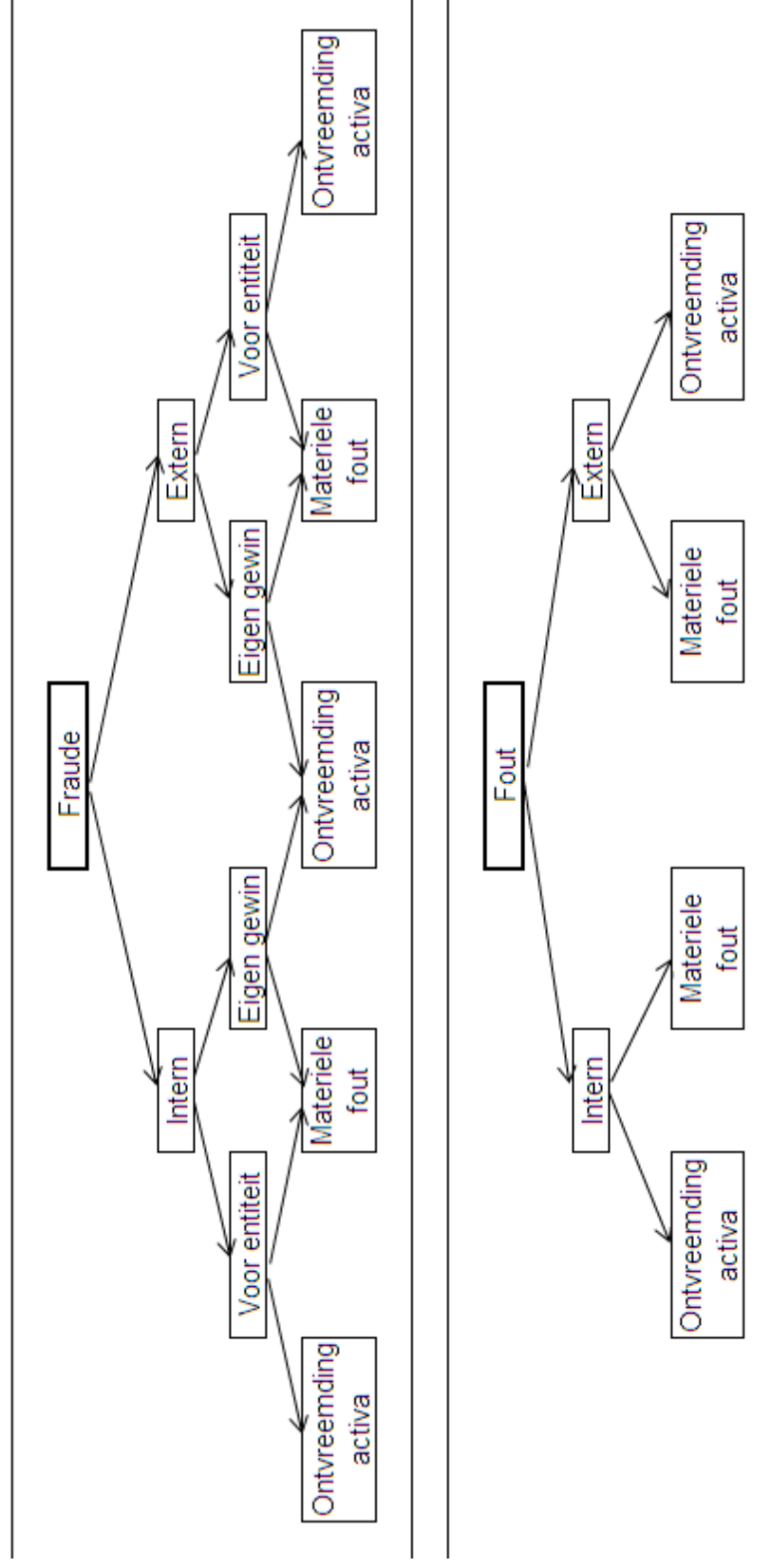
- Manipulatie, vervalsing of wijziging van gegevens of basisdocumenten;
- Weglaten van bedragen of toelichtingen;
- Het negeren van gebeurtenissen, transacties of andere belangrijke informatie;
- Opzettelijk verkeerd toepassen van grondslagen (betrekking tot waardering, wijze van verwerking, rubricering, presentatie of het in de financiële overzichten opnemen van toelichting);
- Standpunt innemen wat leidt tot een bedrieglijke financiële verslaggeving;
- Resultaten materieel te laag of te hoog voor te stellen, om bijvoorbeeld financiering van een bank te bewerkstelligen.

Om het geheel kort samen te vatten, is in figuur 1.5 weergegeven welk onderscheid er in fraude gemaakt kan worden. De mogelijkheid bestaat dat wanneer het om een fraudegeval gaat het een interne rapportage fraude is in belang voor het eigen gewin.

¹³ Internationale Controle Standard 240, Koninklijke NivRA.

¹⁴ Internationale Controle Standard 240, Koninklijke NivRA.

Onverschuldigd in de soorten fraude of fout

Figuur 1.5: Fraude of fout weergegeven in schema.

1.6 Agency Theorie

Deze paragraaf zal toegewijd worden aan de agency theorie ¹⁵. Waarom is de agency theorie van belang voor het onderzoek, dit wordt duidelijk gemaakt middels verbanden die worden gelegd in deze paragraaf.

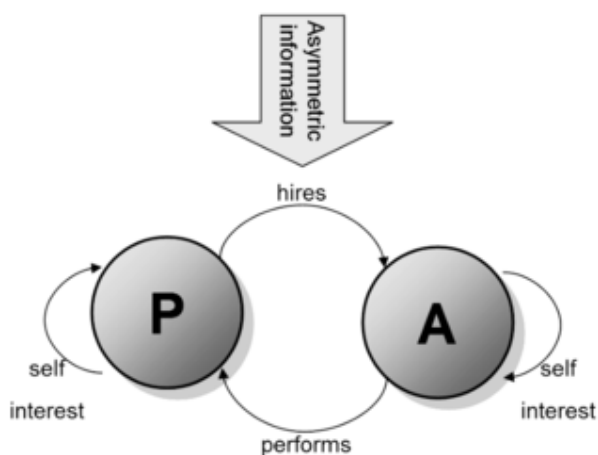
Deze theorie die is ontstaan in de begin jaren '60 en '70 is door economisten in het leven geroepen terwijl zij zich bezig hielden met risk-sharing tussen individuen en groepen. De agency theorie beschrijft het probleem dat ontstaat wanneer samenwerkende partijen een andere kijk of houding hebben ten aanzien van risico's. Waar het op neer komt is dat de agency theorie betrekking heeft op de relaties waarbij een partij het werk delegeert aan de andere partij, de partij die de werkzaamheden uitvoert.

De relatie tussen de cliënt en de accountant is dat er van beide kanten iets van elkaar verwacht wordt. Enerzijds is dat de accountant verwacht van de cliënt dat hij de accountant op de hoogte stelt van alle ontwikkelingen in de entiteit en voorziet in alle financiële gegevens. Anderzijds is er de verwachting dat de accountant een redelijke zekerheid biedt wat betreft de jaarrekening.

De Agency-theorie veronderstelt dat er in de relatie tussen de werknemer (*de agent*) en de werkgever (*de principaal*) het economische gedrag van factoren centraal staat, maar op het vlak van de doelstellingen kunnen elkaars wegen scheiden. De theorie gaat vooral in op de verhoudingen bij een contract tussen de principaal en de agent. Dit wordt in figuur 1.6 in beeld gebracht.

Er kan een integriteitbreuk ontstaan, omdat de belangen van beide partijen niet matchen. Dit kan de kans op fraude vergroten. Met als mogelijk gevolg dat de agent niet uit is op continuïteit in de bedrijfsvoering. Deze zal als het aan hem ligt proberen zijn slag te slaan en de boel op te lichten.

Hierdoor ontstaat een situatie die een verhoogd risico van fraude tot gevolg heeft. In de volgende paragraaf wordt er in gegaan op deze situaties.

Figuur 1.6: Basis idee van de 'agency theorie'. (P staat voor principal, A voor Agent)

15 Eisenhardt, K. (1989) Agency theory.

1.7 Frauderisicofactoren

In 2002 is de frauderichtlijn ISA-240 in werking getreden. Deze richtlijn werd voorzien van een geheel nieuwe lijst in de bijlagen, genaamd de frauderisicofactoren. De lijst bevat voorbeelden van situaties met een verhoogd risico op fraude die aanwezig kunnen zijn bij de cliënt. De lijst dient als ondersteuning voor de accountant bij de uit te voeren controles.

De frauderisicofactoren zijn niet noodzakelijkerwijs een aanwijzing voor het bestaan van fraude, maar hebben zich vaak voorgedaan in gevallen waarin fraude heeft plaatsgevonden.

Enkele voorbeelden van frauderisicofactoren zijn ¹⁶:

- De behoefte om te voldoen aan de verwachtingen van derden, met betrekking tot het verkrijgen van aanvullend eigen vermogen;
- Het toekennen van belangrijke bonussen bij het bereiken van een onrealistisch winstdoel;
- Een ineffectieve interne beheersomgeving.

De accountant maakt gebruik van een vakkundig oordeelsvorming bij het bepalen of een frauderisicofactor aanwezig is.

De omvang, complexiteit en de eigendomsstructuur van de entiteit hebben een aanzienlijke invloed op de beoordeling van relevante frauderisicofactoren.

Frauderisico is over het algemeen een kwalitatief risico. Omdat het voornamelijk een kwalitatief risico is mag het niet alleen vanuit het aspect van de kwantitatieve materialiteit worden benaderd. Dit is ook in de lijn der verwachtingen van wat de NV COS 240 voorschrijft.

1.8 Fraudebeheersing

Het beheersen van fraude is een specialisme op zich, hiervoor zijn ervaringen, kennis en specifieke bekwaamheden nodig. Dit is geen gemakkelijke taak voor de accountant. Het vergt een buitengewone instelling, waar alertheid en risicobewustzijn een belangrijke rol innemen. De accountant neemt een belangrijke positie in voor het beheersen van fraude.

Fraudebeheersing kent de volgende vier fases¹⁷:

- Inventarisatie: gedurende deze fase wordt bepaald met wat voor soort fraude de entiteit eventueel te maken kan krijgen. Wat van belang hiervoor is dat er kennis wordt opgedaan van de entiteit en wat de bijbehorende frauderisicofactoren zijn;
- Preventie: hier gaat het om maatregelen te treffen om fraude te voorkomen. Daarbij hoort ook het trainen en opleiden van medewerkers. Er wordt gebruik gemaakt van preventieve maatregelen, deze zorgen er namelijk voor dat er van te voren voor wordt gezorgd dat problemen voorkomen worden. De preventieve maatregelen zijn functiescheiding, toegangscontrole, screenen van personeel en het hanteren van een fraudeprotocol;
- Detectie: in deze fase is het van belang om te beoordelen of er sprake is van frauduleus handelen. Detectie is het opsporen of ontdekken van signalen die in dit geval leiden tot de vinding van frauduleus handelen;

¹⁶ Internationale Controle Standard 240, NIVRA-IBR 29 juni 2006.

¹⁷ "Fraudebeheersing hoe doe je dat?"; Auteur is Peter Schimmel.

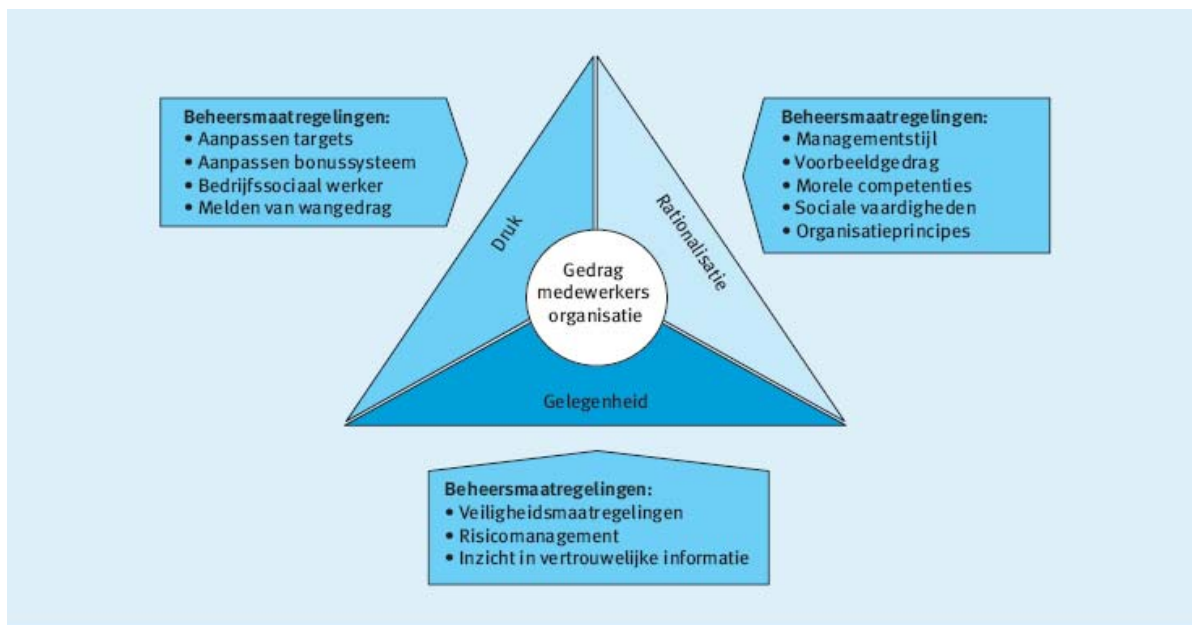
- Onderzoek: de onderzoeksfase wordt alleen gestart als er een indicatie is van fraude. In de onderzoeksfase wordt de achtergrond onderzocht van de handelingen. Waar zaten de gebreken en hoe is het mogelijk dat een ander dit niet heeft opgemerkt.

Om fraude te beheersen is er in de jaren '80 een model ontworpen wat als hulpmiddel dient. Dit model, beter bekend als de **fraudedriehoek**, biedt hulp bij het analyseren van het ontstaan van fraude. Het geeft niet alleen aan wie er heeft gefraudeerd, maar ook welke factoren aanwezig dienen te zijn om frauderen mogelijk te maken. In de volgende paragraaf zal ik de **fraudedriehoek** bespreken.

1.9 De **fraudedriehoek**

Fraude kent vele verschijningsvormen, waardoor het lastig blijft om dit als auditor te beheersen. Om tot inzicht te komen in het ontstaan van fraude is verdere analyse noodzakelijk. Het is niet alleen belangrijk door wie er fraude wordt gepleegd, maar ook welke factoren aanwezig moeten zijn wil er überhaupt mogelijkheid zijn tot het plegen van fraude.

Voor het analyseren van de factoren die aanwezig moeten zijn, biedt de **fraudedriehoek** uitkomst.

Figuur 1.7: Factoren die het gedrag van de medewerker beïnvloeden en de bijbehorende preventieve, detectieve en repressieve beheersmaatregelen. (Bron: Dr. Donald R. Cressey, 1973)

De in figuur 1.7 wel bekende **fraudedriehoek** is de zogeheten kapstok voor de werkzaamheden van de accountant. De drie condities, die te zien zijn in de driehoek, vormen samen de voorwaarden wanneer er aan fraude wordt voldaan. Door gebruik te maken van deze driehoek kan de accountant achter de gedachtegang komen, waarom de fraudeur frauduleus handelt.

Druk (opbrengst of pressie): dit wordt uitgeoefend op de medewerker. Druk in het algemeen kan stimulerend zijn, maar te veel druk kan leiden tot foutief gedrag en het ontlopen van de door de organisatie opgezette controlehindernissen. De gedachte om fraude te plegen is dat de

fraudepleger denkt dat er 'iets mee kan worden verdiend'. Vanuit een andere invalshoek kan de fraudepleger ook geprikkeld worden om fraude te gaan plegen.

Gelegenheid (Mogelijkheid): de fraudepleger heeft ook het idee nodig dat er fraude gepleegd kan worden. Dit wordt in de meeste gevallen veroorzaakt doordat er bij de entiteit sprake is van een gebrekkige interne controle of het missen van juiste procedures.

De accountant analyseert daarom ook de interne controle grondig op leemtes. Er zijn twee verschillende soorten leemtes, namelijk significante en wezenlijke leemte.

Significante leemte leidt niet direct tot materiële onjuistheden, maar verhoogd wel de kans hierop.

Wezenlijke leemte is als de accountant inderdaad een onjuistheid treft in de concept jaarrekening, plus dat daarbij sprake is van significante leemte.

Daarnaast zijn de cultuur en de atmosfeer van de onderneming een mogelijkheid om tot frauderen over te gaan voor medewerkers, management etc. Wat namelijk het geval is dat de normen en waarden worden bepaald door de hoogste leiding en hier houdt de interne controle op. De enige die hier een onafhankelijke blik op werpt is de externe accountant.

Rationalisatie: Dit is verreweg de moeilijkste conditie die de accountant moet betrekken bij zijn risicoschatting. Met rationalisatie wordt bedoeld dat de fraudepleger:

- Zodanige ethische grenzen voor zich zelf stelt, dat het plegen van fraude niet meer door hem of haar gezien wordt als een strafbaar feit;
- Frauderen erkennen als een misstap van ethische grenzen, maar dat het begrip er gemakkelijk mee weg te komen zwaarder weegt;
- Onderdeel van een collectief of als individu niet interpreteert dat het plegen van fraude een overschrijding is van ethische grenzen, deze actie vervolgens ziet als een rechtmatige daad.

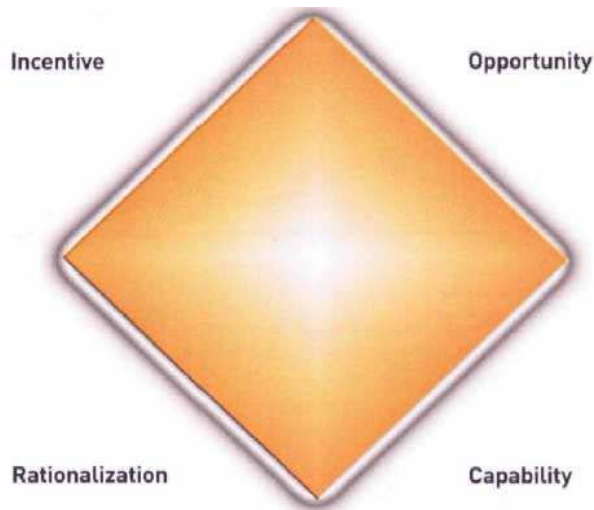
Het risico van de factor gelegenheid kan tot een minimum beperkt worden door de aanwezigheid en strikte naleving van een goede administratieve organisatie. Administratieve organisatie staat voor niets meer of minder dan procesbeheersing, ervoor zorgen dat waarden gedurende een bedrijfsproces de organisatie niet kunnen verlaten.

Om het frauderisico daadwerkelijk beheersbaar te maken en vervolgens te houden is een aanpak van alle drie de risicofactoren noodzakelijk. Een paar jaar later is de fraudedriehoek onder de loep genomen door Wolfe en Hermanson, deze hebben er nog een aspect aan toegevoegd. Dit nieuwe element wordt in de volgende paragraaf behandeld.

1.10 De fraudediamant

Naast de drie elementen uit de fraudedriehoek voegen Hermanson en Wolfe (2004) er nog een 4de element aan toe. Namelijk "Capability". Hiermee wordt bedoeld de mogelijkheid en de vaardigheid van de fraudeur om fraude te plegen. Hermanson en Wolfe redeneren met de gedachte dat het van belang is om rekening te houden met de capaciteit(en) van de fraudeur. Zij beweren dat wanneer alle elementen van de fraudedriehoek aanwezig zijn frauduleus handelen uitblijft. Omdat de werkelijke capaciteit van de fraudeur niet aanwezig is, zullen de daadwerkelijke handelingen niet volgen.

Wolfe en Hermanson bekijken hun fraudediamant vooral vanuit een organisatorisch oogpunt. Zij beweren dat het 4de element 'capaciteit' gebaseerd is op de persoonlijke eigenschappen van de fraudeur. Hiermee wordt bedoeld op de positie of functie in de entiteit, de mate van intelligentie en zelfvertrouwen, het persoonlijke ego en de immuniteit voor stress. In onderstaande figuur is de 'fraudediamant' te zien.

Figuur 1.8: De fraudediamant (Bron: Hermanson en Wolfe, 2004)

1.11 Conclusie

Fraude is een begrip dat in veel sectoren voorkomt en op elk niveau in de entiteit. Doordat het op verscheidene niveaus voorkomt, is het de entiteit eraan gelegen ervoor te zorgen dat frauderen niet mogelijk is. De bestuurders en het management zijn verantwoordelijk voor preventie en detectie van fraude.

Fraude plegen is een opzettelijke handeling die door een of meerdere personen wordt gepleegd. Deze opzettelijke handeling van frauderen komt in vele vormen voor. De fraudeur kan namelijk van binnen (intern) of buiten (extern) de entiteit handelen. Voor de fraudeur is er altijd wel een reden om te frauderen en dat brengt in alle gevallen symptomen met zich mee. Fraude kan vervolgens verdeeld worden op management en werknemers niveau. Waarbij het merendeel van de fraude gevallen dat intern plaatsvindt op conto van het management geschreven mag worden.

Fraude is het zodanig veranderen of weglaten van financiële gegevens, dit kan gebaseerd zijn op een samenloop van omstandigheden of het ontbreken van een adequate functiescheiding. Anderzijds is er de behoefte of noodzaak voor de fraudeur om van de geboden gelegenheid tot frauderen gebruik te maken. Dit alles met het doel om de zaken niet op de juiste manier te presenteren, om zo een financieel voordeel te behalen.

Concluderend kan gesteld worden dat het plegen van fraude onrechtmatig of onwettig handelen ten opzichte van de benadeelde inhoudt.

2. Frauderichtlijn

2.1 Inleiding

Deelvraag 2: “Wat hield de oude frauderichtlijn in”?
--

In dit hoofdstuk zal het in het bijzonder gaan om de oude frauderichtlijn en wat deze betekent voor de accountant. Deze richtlijn is er zowel op internationaal als nationaal gebied. Eerst wordt toegelicht wie de richtlijn beheerd en in het leven heeft geroepen. Vervolgens wordt de ISA-240 besproken, waarna de verschillen tussen internationaal en nationaal (NV COS 240) beschreven worden.

Daarna wordt er ingegaan op de inhoud van deze richtlijn. Hoe zag de richtlijn er voor de wijzigingen uit? Wat waren de kernpunten en kenmerken ervan? Afsluitend volgt het antwoord op deze vragen.

De ISA betreft professionele financiële normen die de accountant moet volgen bij de uitvoering van financiële controles. Deze criteria, hiermee zijn de grondbeginselen en de essentiële werkzaamheden vastgelegd voor de auditor, worden door de IFAC uitgegeven. De IFAC heeft als doelstelling het doorontwikkelen en verfijnen van het accountancy beroep. Voor het uitvaardigen van de normen is een andere instantie verantwoordelijk, namelijk het International Auditing Practices Committee (hierna te noemen IAPC).

De frauderichtlijn in Nederland heet de Nadere NV COS 240. Deze richtlijn is het broertje van de internationaal bekende ISA 240. De NV COS 240 is gebaseerd op de ISA 240, deze wijkt nauwelijks van de leidende ISA 240 af.

2.2 ISA-240

Nu bekend is welke instantie de ISA-240 in het leven heeft geroepen en beheerd, wordt er nader ingegaan op wat de ISA-240 betekent voor de accountant. Vervolgens worden enkele kenmerken van de oude frauderichtlijn genoemd en uitgelegd.

De ISA-240 is de richtlijn voor de accountant die ten doel heeft aanwijzingen te geven betreffende de verantwoordelijkheid van de accountant in het kader van fraudegevallen. Zoals al eerder gezegd bevat ook deze ISA de grondbeginselen en de werkzaamheden die de accountant dient te volgen. Deze dienen te worden toegepast en geïntregeerd in het gehele controleproces dat de accountant uitvoert. Naast dat het de verantwoordelijkheden van de accountant benoemt, beschrijft het ook voor het toezichthoudend orgaan en van de leiding van de entiteit de verantwoordelijkheden voor het voorkomen en ontdekken van fraude.

In de controle standaarden wordt ISA 240 als volgt omschreven: “The Auditor’s responsibility to consider fraud and error in an Audit of the Financial Statements”¹⁸.

De IFAC omschrijft het op haar eigen manier, namelijk: “The purpose of ISA-240 is to establish standards and to provide a guidance on the auditor’s responsibility to consider fraud and error in an audit of the Financial statement”¹⁹.

¹⁸ “Meer focus op fraude”; door Peter Diekman

¹⁹ IFAC: Originele tekst; NIVRA-IBR: Vertaling. ISA-240; 29 juni 2006

Ook de IFAC omschrijft de richtlijn als een hulpmiddel bij het vaststellen van de normen, rekening houdend met de verantwoordelijkheid die de accountant draagt bij de controle processen van de financiële verslaggeving.

In de ISA-240 wordt de volgende omschrijving gegeven van de richtlijn:

“De verantwoordelijkheid van de auditor om rekening te houden met fraude in het kader van een controle van financiële overzichten” dient te worden gelezen in de context van het “Voorwoord tot de internationale standaarden voor kwaliteitsbeheersing, controle-, assurance-opdrachten en verwante diensten” waarin het toepassen en de autoriteit van de ISA’s worden bepaald ²⁰.

Bovenstaande tekst is het uitgangspunt van de frauderichtlijn. De accountant dient te allen tijde rekening te houden met eventuele misrapporteringen in financiële overzichten. Hierbij draagt hij een bepaalde verantwoordelijkheid om dit te constateren.

Zoals in hoofdstuk 1 al is benoemd, onderscheidt de ISA-240 fraude van het maken van fouten. Verder noemt het ook de twee belangrijke soorten fraude voor de accountant, namelijk:

- Afwijkingen die voortkomen uit het vervreemden van activa
- en afwijkingen die voortkomen uit bedrieglijke financiële verslaggeving.

Kenmerken van de richtlijn

Een kenmerk is dat de richtlijn aangeeft dat teamdiscussies en verplichte brainstormsessies moeten plaatsvinden. Deze dienen tijdens de controle uitgevoerd te worden om zo de nodige gebreken van de entiteit in kaart te brengen. In deze teamdiscussies worden alle controleprocessen doorgesproken, zodat alle controles inzichtelijk zijn voor een ieder. Met dit inzicht kan er vervolgens met een redelijke zekerheid gezegd worden dat er geen sprake is van fraude of van het maken van een fout.

De richtlijn ISA-240 schrijft de entiteit voor dat zij het voorkomen en herstellen van fraude als prioriteit heeft. De entiteit draagt hier de verantwoordelijkheid voor. Wanneer de accountant de controles uitvoert is het de taak en zijn verantwoordelijkheid om het risico van fraude bij de planning in kaart te brengen. De accountant moet tijdens deze controles bedacht zijn op leemtes in de administratieve organisaties in de entiteit. Naast leemtes, dient de accountant rekening te houden met andere omstandigheden of gebeurtenissen die tot een verhoogd risico kunnen leiden van fraude. De controlewerkzaamheden die volgen worden aan de hand van de risico-inschatting ingericht.

De accountant zal in de praktijk gebruik maken van ‘*professional judgement*’ voor de schatting van het risico op materiële onjuistheden.

Hierbij worden de volgende acties ondernomen:

- ✓ De aard van de transacties beoordelen;
- ✓ Beoordelen van saldi op grootboekrekeningen en de kwaliteit van de toelichting;

- ✓ Relatie tussen het frauderisico en de mogelijke fout in de jaarrekening;
- ✓ Bekijken of de gemaakte fraude effect heeft op meerdere jaarrekeningposten.

'Professional judgment' houdt in dat de accountant zijn tijd zo gunstig mogelijk besteedt aan de posten in de jaarrekening en de onderdelen waar de kans op fraude het grootst is. Hierbij wordt van 'professional judgment' gebruik gemaakt om dit te identificeren.

De andere onderdelen waar het risico minder is te verwachten worden minder intensief belicht. Deze onderdelen worden doormiddel van steekproeven getest. De accountant kan hiermee een redelijke zekerheid bieden.

De richtlijn vraagt extra en bijzondere aandacht voor het mogelijk omzeilen van interne controle van het management. Wanneer hij een verhoogd risico van fraude constateert, dient hij het controleprogramma aan te passen/maatregelen te nemen:

- De handmatig ingevoerde journaalposten op juistheid controleren;
- Impairment berekeningen (afwaarderingen);
- Waardering van immateriële activa;
- Schattingen die door het management zijn gemaakt;
- Van belangrijke transacties de business rationale.

ISA-240 stelt de accountant verplicht om het management van de entiteit te ondervragen naar of over fraude. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de frauderisicofactorenlijst (deze is in hoofdstuk 1 besproken). De frauderisicofactorenlijst dient elk jaar door de accountant nagelopen te worden bij het controleren van de jaarrekening.

Met de verkregen informatie voert de accountant controles uit aan de hand van de ISA's. Een accountant die de controlewerkzaamheden conform de ISA's uitvoert, kan over de financiële overzichten met een redelijke zekerheid zeggen dat de stukken geen fraude of gemaakte fouten bevatten. Voor het verkrijgen van deze redelijke zekerheid, dient de accountant een professionele- kritische houding te hanteren. De accountant dient, ondanks de eerdere ervaringen met de entiteit, altijd deze houding aan te nemen tijdens het controleproces.

Daarbij moet hij niet alleen aandacht besteden aan de beheersingactiviteiten (control activities) ter verzachting van de frauderisico's, maar ook aan de beheersingsomgeving (control environment) in overeenstemming met COSO. COSO is het 'Committee of Sponsoring Organizations'. COSO is een organisatie die richtlijnen schrijft op basis van onderzoeken en analyses voor meer effectieve, efficiënte en ethische bedrijfsvoering. Zij worden erkend als een organisatie die advies levert over belangrijke aspecten als organisatorische governance, fraude, financiële verslaggeving, risico management en interne controle ²¹.

Er wordt hier boven gesproken over een redelijke zekerheid die de accountant kan bieden naar aanleiding van de uitgevoerde controles. Dit zorgt wellicht voor onduidelijkheid over het woord 'redelijke', waarom niet volledige zekerheid? Vandaar dat het volgende wordt citeert uit de ISA-240:

"Een auditor die een controle uitvoert conform de ISA's verkrijgt een redelijke mate van zekerheid dat de financiële overzichten als geheel geen afwijking van materieel belang als gevolg van fraude bevat. Een auditor kan geen absolute zekerheid verkrijgen dat afwijkingen

²¹ COSO; Committee of Sponsoring Organizations, www.coso.org

van materieel belang in de financiële overzichten worden ontdekt, als gevolg van factoren als het gebruik van oordeelsvorming en van de deelwaarnemingen, de inherente beperkingen van interne beheersingsmaatregelen en de omstandigheid doordat veel controle-informatie die de auditor ter beschikking heeft wel aannemelijk is maar geen sluitend bewijsmateriaal oplevert”²².

Zoals te lezen is, wordt er gesproken van een materieel belang als gevolg van fraude. Maar wat is nu een materieel belang? Dit zal nu uitgelegd worden.

Materieel belang

Doormiddel van gesprekken met de leiding van de entiteit, wordt er bekeken of de verkregen controle informatie zou kunnen wijzen op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude. Het achteraf ontdekken van fraude, wil niet zeggen dat de accountant de ISA's niet goed heeft nageleefd.

Ondanks de ervaringen die de accountant heeft met de entiteit, moet hij er rekening mee blijven houden dat er zich een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude kan voordoen.

Materieel belang wil zeggen: een fout in de jaarrekening is materieel als de gebruiker van de jaarrekening een andere beslissing neemt op basis van de jaarrekening waar de fout in zit dan hij zou hebben genomen op basis van de correcte jaarrekening²³.

Elk geschat risico dat kan leiden tot een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude is een significant risico en de accountant dient hiervoor de daarop betrekking hebbende beheersingsmaatregelen van de entiteit te evalueren.

Voor de accountant is het van belang dat hij inzicht krijgt in de interne beheersingsmaatregelen van de entiteit (deze is opgezet om fraude te voorkomen en te ontdekken). Door dit inzicht krijgt de accountant een beeld van de gemaakte keuzes. Hiermee kan de accountant vaststellen dat de leiding bewust de risico's heeft geaccepteerd die met een gebrek aan functiescheiding gepaard gaan.

In de volgende paragraaf wordt de Nederlandse frauderichtlijn in het kort toegelicht, nu duidelijk is waar zijn grotere broer de ISA-240 voor staat en wat deze doet.

2.3 NV COS – 240

Nadere Voorschriften Controle & Overige Standaarden – 240 eist dat de accountant bij aanwijzingen van fraude een aanvullend onderzoek hier naar doet. Dit ongeacht de grote of omvang van de mogelijke fraude.

Nadat het een aantal voorlopers heeft gehad is het sinds 2005 officieel de COS-240 gaan heten. Vanaf dat moment wordt de accountant nadrukkelijk op de risico's van fraude gewezen. Tijdens de controle voorziet COS-240 ook in handreikingen om te letten op mogelijke materiële fraude.

Waar COS 240 de accountant nog verder op wijst is dat hij tijdens de controlewerkzaamheden of het onderzoek sceptisch en kritisch tegelijk blijft. Hierbij maakt het geen verschil in hoelang de accountant de cliënt al kent. Eventuele beweringen van de cliënt naar aanleiding van vragen van de accountant moeten getoetst worden.

22 IFAC: Orginele tekst; NIVRA-IBR: Vertaling. ISA-240; 29 juni 2006

23 IFAC: Orginele tekst; NIVRA-IBR: Vertaling. ISA-240; 29 juni 2006

2.4 Conclusie

De oude frauderichtlijn ISA-240 was gericht op de verantwoordelijkheid van de entiteit. Allereerst dienen zij ervoor te zorgen dat de frauderisicofactoren die eventueel kunnen leiden tot fraude voorkomen dan wel hersteld worden. Daarna is de taak weggelegd voor de accountant om tijdens de planning de eventuele risico's die zich voor kunnen doen tijdens de controle in kaart te brengen. Uiteindelijk een redelijke zekerheid aan het toezichthoudend orgaan en de leiding van de entiteit te geven wat betreft de financiële verslaggeving, want dat is het uiteindelijke doel van de accountantscontrole.

Hiervoor dient de accountant informatie in te winnen doormiddel van besprekingen met de cliënt en deze vervolgens in de teamdiscussies uitgebreid te behandelen.

De frauderichtlijn vraagt naast teamdiscussies, planning en risico's om 'professional judgement' (is het zo efficiënt mogelijk besteden van de tijd) van de accountant en bijzondere aandacht voor het omzeilen van interne controles door de entiteit.

Concluderend kan er gezegd worden dat in de oude frauderichtlijn de nadruk lag op teamdiscussies en gesprekken met het toezichthoudend orgaan en de leiding van de entiteit.

3. Wijzingen in de frauderichtlijn

3.1 Inleiding

Deelvraag 3: "Welke wijzigingen bestaan er tussen de oude en nieuwe frauderichtlijn ISA-240?"

In de huidige tijd wordt er meer van de accountants verwacht op het gebied van fraudebestrijding. De afgelopen jaren zijn er nieuwe richtlijnen verschenen. De frauderichtlijn beschrijft waar de accountant zich aan dient te houden bij constatering van fraude. Deze richtlijn heeft door de jaren heen verschillende veranderingen ondergaan.

Dit hoofdstuk zal bespreken welke wijzigingen er de afgelopen jaren gemaakt zijn in de frauderichtlijn. Allereerst komen de ingevoerde wijzigingen aan bod. Daarna worden de verschillen tussen de oude en de nieuwe richtlijn besproken. Tot slot wordt het clarity project besproken. Dit project uitgevoerd door de IAASB heeft ervoor gezorgd dat een deel herschreven en een deel opnieuw ontworpen is van de International Standards on Auditing (ISA).

De frauderichtlijn is naast de andere controlestandaarden de kern van het beroep dat de accountant uitvoert. Deze richtlijn bestond in 2002 nog uit 75 alinea's. Door de wijzigingen en het herschrijven van de richtlijn bestaat hij ondertussen uit meer dan 112 alinea's. Het uiteindelijke doel van de controle standaarden is intact gebleven: het bijdragen aan de uitvoering van een goede controle.

3.2 De nieuwe ISA-240

Nieuwe richtlijn:

In de nieuwe richtlijn wordt heel nadrukkelijk de verplichting om in de planningsfase van de controle uitgebreid met de cliënt te praten over het frauderisico en de eventuele maatregelen die ze hebben getroffen om fraude te voorkomen. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan de beheersingsactiviteiten, maar ook aan de beheersingsomgeving.

Verder gaat de standaard diep in op de afstemmingen binnen het controleteam en de 'follow up' van signalen van eventuele fraude.

De leiding van de entiteit moet ervoor zorgen dat de mogelijkheid tot eventueel plegen van fraude niet kan plaatsvinden. Het creëren van een zodanige structuur in de organisatie dat medewerkers het gevoel krijgen dat frauderen zinloos is. Het voeren van een duidelijk sanctiebeleid en normstelling binnen de entiteit is gewenst om frauduleus gedrag tegen te gaan. Buiten het voeren van een duidelijk beleid, is het belangrijk dat er toezicht plaatsvindt binnen de entiteit die ervoor zorgt dat de interne controle van dusdanige kwaliteit is dat er redelijke zekerheid bestaat wat betreft de financiële informatie die naar buiten wordt gebracht.

Teamdiscussies zijn volgens de richtlijn geen eenmalige aangelegenheid. De discussie herhaalt zich telkens tijdens de uitvoering van de controlewerkzaamheden en de richting hiervan kan door de discussie worden gewijzigd. De richtlijn is daarnaast specifiek over de participatie van de leidinggevende vennoot tijdens de discussies en geeft voorbeelden van eventuele vragen die gesteld kunnen worden. De leidinggevende vennoot dient actief betrokken te zijn tijdens

deze teamdiscussies, hij is ten slotte ook degene die bepaald welke onderwerpen besproken worden met degene die niet aanwezig waren tijdens de discussie(s).

De nieuwe richtlijn legt het accent op het verkrijgen van informatie van de leiding, het toezichthoudend orgaan en eventuele derden, zoals medewerkers, interne jurist of compliance officer. Een compliance officer werkt voornamelijk in financiële instellingen om toe te zien of de wet- en regelgeving wordt nageleefd binnen de organisatie.

In figuur 3.1 zijn de verschillen tussen de oude en de nieuwe frauderichtlijn in beeld gebracht. De constatering uit hoofdstuk 2 wat betreft de oude frauderichtlijn zijn hierin meegenomen.

De verschillen in nadruk van de frauderichtlijn	
Oude frauderichtlijn	Nieuwe frauderichtlijn
Aandacht voor het omzeilen van interne controle door het management.	De frauderichtlijn dwingt de accountant bij controles meer te richten op frauderisico's.
Teamdiscussies en verplichte brainstormsessies met het controleteam over frauderisico's.	Binnen de entiteit moet een duidelijke normstelling en sanctiebeleid gevoerd worden
De richtlijn heeft een bijzondere aandacht voor het accountantscontroleisico, het inherente en het interne beheersingsrisico en het detectierisico.	In de planningsfase nadrukkelijk met de client te praten over frauderisico's en de maatregelen die zij hebben genomen ter voorkoming van fraude.
Het ondervragen of vragen naar eventuele sporen van fraude, met behulp van de frauderisicofactorenlijst.	In de richtlijn is ook gedacht aan de afstemmingen en de 'follow up' van fraudesignalen binnen het controleteam.
De leiding dient een zodanige structuur te creëren en hanteren dat frauduleus gedrag niet mogelijk is	De richtlijn stelt dat teamdiscussies tijdens de controle geen eenmalige gebeurtenis zijn en is specifieker over de participatie van de leidinggevende van de entiteit in deze discussies.
De nadruk van de frauderichtlijn lag altijd op de volledigheid van de omzet.	
Verantwoordelijkheid van het toezichthoudend orgaan en de leiding van de entiteit om maatregelen te treffen voor het voorkomen van fraude.	Nadruk ligt op het verkrijgen van informatie van de leiding, de interne accountant, het toezichthoudend orgaan en eventuele derden, zoals medewerkers, de interne jurist of compliance officer.

Figuur 3.1: De verschillen en/of kenmerken in de richtlijn.

Zoals in figuur 3.1 is te zien zijn er verschillen in de gevoerde richtlijnen. Hetgeen hierboven benoemd is, zijn kenmerken van de richtlijn. Op deze verschillende punten lag of ligt voornamelijk de nadruk. De punten die vallen onder de oude frauderichtlijn gelden uiteraard nog steeds of zijn aangepast. Als voorbeeld is te noemen de teamdiscussies, deze zijn nog belangrijker gemaakt. Teamdiscussies moeten vaker herhaald worden tijdens de controles en de leidinggevende van de entiteit heeft hierin duidelijk een andere rol gekregen. De nieuw ingevoerde wijzigingen zijn gemaakt om het vak accountancy door te ontwikkelen en te verfijnen.

Naast deze wijzigingen die zijn door gevoerd door de IFAC, is de IAASB in 2006 gestart met het clarity project. Dit project wordt in de volgende paragraaf behandeld.

3.3 Clarity-project

Het clarity-project, dat in de laatste maanden van 2008 is afgerond door de IAASB²⁴, betreft technische veranderingen in de controlestandaarden, die gelden vanaf het boekjaar 2009-2010. Het project hield in het deels opnieuw ontwerpen en herschrijven van de ISA's, daarnaast is de structuur van het geheel ook aangepast. De doelstelling van het project is minder regels, maar wel kwalitatief betere regels. Met het project wil de IAASB (International Auditing and Assurance Standards Board) de begrijpelijkheid, de consistentie, de acceptatie en de toepasbaarheid verbeteren.

De belangrijkste reden dat dit project gestart is, is om de kwaliteit van de regels te verbeteren. De basis van de controlestandaarden is in stand gebleven: het controleren is het toetsen aan de norm en de auditorwerkzaamheden zijn er op gericht voldoende en toereikende informatie te verkrijgen zodat er met zekerheid gezegd kan worden dat er zich in de jaarrekening geen materiële fouten bevinden. Dit is noodzakelijk omdat hiermee een betrouwbare grondslag gelegd kan worden voor de accountancyverklaring.

3.4 Conclusie

De basis van de frauderichtlijn is intact gebleven, de richtlijn heeft alleen een andere focus gekregen. De wijzigingen ten op zichte van de oude frauderichtlijn zijn dat er uitgebreid ingegaan wordt op het onderwerp frauderisico en de maatregelen die het management heeft genomen. De frauderichtlijn heeft daarnaast een verdere focus op de afstemmingen wat betreft het frauderisico binnen het controleteam en de 'follow-up' van eventuele signalen. Daarnaast dient de entiteit een duidelijke normstelling, een stevig sanctiebeleid en een zodanige structuur te creëren dat frauderen geen optie is.

Aan de wijzigingen heeft het 'Clarity Project' een steentje bijgedragen, het doel van dit project was om de regels kwalitatief beter te maken.

De wijzigingen zijn gemaakt om de accountant nog nadrukkelijker te wijzen op risico's van fraude en in de richtlijn zelf wordt hierop geanticipeerd door ondersteuning te geven in de controle.

24 "IAASB: gewijzigde controlestandaarden en strategie 2009-2011"; Auteur Marcel Pheijffer.

4. Werkzaamheden van de auditor

4.1 Inleiding

Deelvraag 4: “Wat is de ontwikkeling van de rol van de accountant door de jaren heen?”

Het beroep accountancy stamt uit eind jaren dertig van de 20ste eeuw. Voor bedrijven, in het bijzonder de categorie grote ondernemingen, werd het verplicht om een accountantsverklaring te verkrijgen over de financiële gegevens.

De titel accountant mag alleen gevoerd worden door personen die ingeschreven staan in het register van de beroepsorganisaties van het NIVRA ²⁵ en de NOvAA ²⁶. In de tijd dat het beroep voor het eerst werd uitgeoefend was dat wel anders: het accountantsberoep was toentertijd niet beschermd. Oftewel iedereen kon zich accountant noemen.

Dit hoofdstuk zal betrekking hebben op de accountant, in het bijzonder zijn werkzaamheden. Eerst zal de rol van de accountant uitgelicht worden. Wat is de rol van de accountant bij de cliënt?

Daarna zal de rapportering van fraude besproken worden en de taak die de accountant heeft als hij op fraude stuit. Wat zijn hierbij de voorwaarden en hoe gaat dit in zijn werk bij kleine entiteiten?

De accountant is iemand die beroepsmatig controles uitvoert, jaarrekeningen opstelt of financiële administraties onderhoudt. Van de accountant wordt verwacht dat deze een professionele kritische instelling heeft en aanneemt tijdens zijn werk. Zijn functie is door de jaren heen flink veranderd: de accountant controleert niet alleen, hij is ook als een adviseur gaan fungeren. Bovendien willen bedrijven graag dat hij een verklaring afgeeft dat de cijfers kloppen. Naast deze rol heeft de accountant ook een informatie- en meldingsplicht.

4.2 De rol van de Accountant

Is de rol van de accountant het ontdekken van fraude? Is het redelijk te verlangen van de accountant dat hij controleert met als doel fraude te achterhalen of dat hij controleert om een zo'n getrouw mogelijk beeld van de jaarrekening te garanderen? De accountant zal in veel entiteiten merken dat daar een verwachting heerst dat de accountant de aangewezen persoon is om fraude te constateren.

De rol van de accountant wordt dan ook vaak verdraaid, van 'assurance' naar 'insurance'. De verantwoordelijke rol die de accountant aangaande fraude heeft bij het controleren van een interim- of jaarrekeningcontrole is vastgelegd in de wet en regelgeving. Deze is zoals bekend beschreven in de ISA-240. De accountant zal op een dusdanige manier zijn controle uitvoeren, zodat hij met een accepteerbare zekerheid kan stellen dat er in de jaarrekening geen vormen van fraude zijn.

De accountant neemt naast deze rol, een kritische houding ongeacht zijn ervaringen met de desbetreffende entiteit. Gedurende controles bij de cliënt, neemt de accountant samen met zijn team door wat in de jaarrekening kwetsbare delen zijn voor materiële afwijkingen. De

²⁵ <http://www.nivra.nl/>

²⁶ <http://www.novaa.nl/>

accountant verricht werkzaamheden waarmee hij informatie verkrijgt die hem zekerheid biedt dat er geen materiële afwijking als gevolg van fraude voordoet.

De accountant heeft twee momenten waarop hij de financiële gegevens van de entiteit controleert. Dit gebeurt bij de interim- en de eindejaarscontrole. Fraude wordt in 40% van de gevallen ontdekt door detailcontroles, daarnaast vormt het inwinnen van inlichtingen omtrent de entiteit en financiële gegevens 20% van de fraudegevallen.

Van 95% van de gevallen dat er fraude wordt geconstateerd gebeurt dit door de accountant. Slechts 5% wordt door overheidsinstanties ontdekt ²⁷.

4.3 Werkzaamheden accountant

De werkzaamheden die de accountant verricht tijdens een interim- of een jaarrekeningcontrole zijn de volgende ²⁸, zoals beschreven in de frauderichtlijn:

- Inlichtingen inwinnen bij de leiding van de entiteit en het toezichthoudend orgaan;
- Vaststellen van het aanwezig zijn van een of meer frauderisicofactoren;
- Onderzoek ongebruikelijke of onverwachte verbanden;
- Het beoordelen van andere informatie die een bijdrage kan leveren aan het onderkennen van het risico van een afwijking;
- Informatie inwinnen bij andere mensen dan de leiding van de entiteit:
 - Werknemers die niet rechtstreeks betrokken zijn bij het financiële verslaggevingproces;
 - Werknemers op ander verantwoordelijkheidsniveau;
 - Werknemers die gecompliceerde of ongebruikelijke transacties initiëren, verwerken of vastleggen en degene die hen controleert en toezicht op uitoefent;
 - Adviseurs van de interne dienst;
 - De functionaris die verantwoordelijk is voor ethisch handelen;
 - En personeel dat verantwoordelijk is voor het afhandelen van aantijgingen van fraude.
- Inzicht verkrijgen door het bijwonen van bijeenkomsten waar besprekingen over dit onderwerp plaatsvinden, het lezen van notulen van deze vergadering of door inlichtingen in te winnen bij het toezichthoudend orgaan;
- Tussentijdse review van financiële gegevens;
- Rekening houden met de gekozen en toegepaste belangrijke grondslagen voor de financiële verslaggeving. Beoordelen van de keuze en toepassing van grondslagen, of er eventueel aanleiding/aanwijzing zou kunnen zijn van bedrieglijke financiële verslaggeving.

De accountant kan besluiten de werkzaamheden te wijzigen. Het inspelen van de accountant op het ingeschatte risico van een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude op beweringniveau. Dit kan omvatten het op een van de volgende manieren wijzigen van de aard, tijdsfasering en omvang van de uit te voeren werkzaamheden.

Wanneer de accountant besluit de werkzaamheden te wijzigen, kan hij overgaan tot de volgende genoemde wijzigingen:

- De aard van de uit te voeren controlewerkzaamheden wijzigen. Dit kan betekenen dat het soort controlewerkzaamheden of de combinatie van werkzaamheden wordt aangepast.

²⁷ Frauditing: routeboek bij fraudeonderzoek; Auteur Nicole J. den Hartog.

²⁸ IFAC: Orginele tekst; NIVRA-IBR: Vertaling. ISA-240; 30 juni 2009

- Door gegevensgerichte werkzaamheden uit te gaan voeren.
- De omvang van de uit te voeren werkzaamheden wordt aangepast (steekproefomvang wordt vergroot of cijferanalyse op gedetailleerd niveau).

Indien de regelgeving bewust niet nageleefd is en er daardoor financiële gegevens niet kloppen dient de accountant actie te ondernemen. Maar de vraag luidt dan: Wanneer dient een accountant te rapporteren als hij op een geval van fraude stuit? In de volgende paragraaf zal dat worden toegelicht.

4.4 *Rapportering van Fraude*

De accountant heeft uit hoofde van een aantal verschillende wetten te maken met de verplichte meldplicht. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw gold de meldplicht als een private overeenkomst tussen beide partijen. Tegenwoordig is de verplichte meldplicht opgenomen in de wet. Door opname van deze verplichting voor de accountant is hij juridisch beschermd.

'De Verordening op de Fraudemelding' is er speciaal voor de accountant, deze regel schrijft namelijk voor welke acties hij dient te nemen bij constatering van fraude.

Bij geconstateerde fraude wordt dit in alle gevallen door de accountant in samenwerking met de onderneming intern opgelost. Hiermee wil voornamelijk de entiteit voorkomen dat dit uitlekt naar de buitenwereld. Want als een bedrijf het fraudegeval bekend zou maken, kan dit wel eens voor schade aan het imago dan wel aan de gehele organisatie zorgen. Zoals het volgende gezegde aangeeft: "Niemand wil de vuile was buiten hangen", zo ook niet met gevallen als fraude.

Stel dat het zou uitlekken dat er sprake is van fraude in een beursgenoteerd bedrijf, dan kan door een gebrek aan vertrouwen in de juistheid van de cijfers uit de jaarrekening de beurskoers een deuk oplopen. Door negatieve berichten rond de onderneming die in de media belanden, is het vrijwel een logisch gevolg dat de beurskoers hierdoor hard onderuit gaat.

Uit bovenstaande voorbeelden kan opgemaakt worden dat bedrijven er liever voor kiezen om fraudezaken niet openbaar te maken.

De auditor heeft de verplichting om bij teruggave van de opdracht melding te maken aan de cliënt dat er sprake is van directie- of materiële fraude. Voor belanghebbenden zou het fijn zijn als alle vormen van fraude gemeld zouden worden. Zij zijn namelijk gebaat bij dit soort berichten, zowel als het positief als negatief is.

Aan het rapporteren zijn uiteraard ook voorwaarden verbonden, de volgende paragraaf geeft hier duidelijkheid over.

4.5 *Voorwaarden van rapportering*

Wanneer een entiteit weigert om een geconstateerde fraude ongedaan te maken, is het voor de accountant toegestaan om melding te maken van fraude. Indien de entiteit fraude ongedaan tracht te maken en in het vervolg dit probeert te voorkomen mag er geen melding van gemaakt worden.

Dit betekent voor de accountant dat hij geen melding mag maken als de entiteit er alles aan doet om het ontnomen geld terug te krijgen en de gevolgen van de gepleegde fraude correct in de jaarrekening te verwerken. De accountant is alleen bevoegd om melding te maken als de entiteit weigert.

Daarnaast dient het te gaan om een accountantscontrole. Wanneer dit niet het geval is, mag er door de accountant onder geen enkel beding melding gemaakt worden.

Fraude van materieel belang bij een wettelijke verplichte jaarrekening controle dient gemeld te worden bij het meldpunt. Dit is anders als het om fraude gaat van niet materieel belang, of fraude die geconstateerd wordt bij niet verplichte jaarrekeningcontrole en in overige controleopdrachten. In deze gevallen is de melding voor de accountant geheel vrijwillig.

Elke andere situatie die zich voordoet, dient de accountant zich te houden aan zijn gedrag- en beroepsregels. Melding van fraude is dan niet toegestaan, omdat de geheimhouding van cliëntinformatie zich daar tegen verzet in combinatie met de regels.

4.6 Conclusie

De ontwikkeling van de rol van de accountant in een entiteit is dat de accountant naast zijn controle werkzaamheden, ook meer een adviesgevende rol heeft. Zoals al eerder geconcludeerd is het inwinnen van informatie omtrent de entiteit, in het bijzonder de processen en de interne beheersingsmaatregelen, een belangrijk onderdeel van de controle. De teambespreking maakt hier ook onderdeel van uit, dit is waar de richtlijn meer focus op heeft gelegd.

In de wet- en regelgeving is de verantwoordelijke rol die de accountant heeft bij het controleren van de interim- en jaarrekening vastgelegd. De controles die hij uitvoert moeten van een dergelijke kwaliteit zijn dat de accountant een zekere basis heeft om te stellen dat de jaarrekening geen vormen van fraude kent.

Wanneer de accountant vermoedt dat er een afwijking van materieel belang in de entiteit is, kan de accountant besluiten zijn of de uit te voeren werkzaamheden te wijzigen.

5. Praktijkonderzoek

5.1 Inleiding

Uit het literatuuronderzoek is gebleken wat de wijzigingen zijn in de ISA-240, middels dit onderzoek wordt er gekeken of deze wijzigingen effect hebben op de procedures na constatering van fraude. En wat eventueel de gevolgen zijn voor de normale werkzaamheden van de accountantscontrole.

Om te kunnen vaststellen wat het effect is geweest van de wijzigingen in de te volgen procedures in de frauderichtlijn is er een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Voor deze vorm is gekozen omdat daarmee uitgebreide informatie te verkrijgen valt. Er bestaat namelijk de mogelijkheid om door te vragen naar eventuele meningen en/of achterliggende motivaties door middel van interviews, die afgenomen zijn bij accountants van verschillende kantoren (PWC, KPMG en Ernst & Young).

5.2 Uitwerking interviews

De interviews hebben allen plaatsgevonden in december 2010 en zijn afgenomen bij 2 partners, 2 managers en bij 2 assistent-accountants, goed voor zo'n 40 jaar werkervaring in de controlepraktijk. Voor de verdeling van accountantskantoren is gekozen om te onderzoeken of er een andere benadering of werkwijze op de verschillende niveaus en organisaties is.

De partners die zijn geïnterviewd zijn werkzaam bij PWC en KPMG, de managers bij Ernst & Young en KPMG en de assistent-accountants bij zowel PWC als Ernst & Young. De namen zijn niet vermeld in het onderzoek vanwege privacy redenen.

Het interview is opgebouwd uit drie delen, de eerste vragen zijn gericht op ervaringen met de frauderichtlijn, het tweede deel heeft betrekking op de ISA-240 en het laatste deel van het interview gaat over de praktijk.

Voor het gemak wordt er gesproken van de drie groepen indien de mening van de partner, van de manager en van de assistent-accountant overeenkomen.

De eerste twee vragen gaan over de ervaringen.

<i>1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?</i>
--

Met de bekendheid van de frauderichtlijn is het goed gesteld: alle zes geïnterviewden zijn ermee in aanraking geweest. De frauderichtlijn wordt over het algemeen als duidelijk en praktisch omschreven. Uit deze vraag is ook gebleken dat de twee partners fraudegevallen hebben mee gemaakt, gevallen van materiële fraude. In deze gevallen zijn de ISA stappen gevolgd, die goed en duidelijk waren. Naast het volgen van de ISA stappen analyseren de accountants de gehele risicoanalyse en de gemaakte controlestappen. Daarbij leggen zij ook vast wat eventueel aanvullende vervolgstappen zullen zijn.

De managers en de assistent-accountants hebben in de praktijk geen ervaring gehad met een fraudegeval. Wel zijn ze geregeld in aanraking met de ISA-240, omdat deze in het controlecyclus is verankerd (fraude risico's in planningsfase, additionele audit werkzaamheden voor fraude risico's tijdens de uitvoering van de controle en fraude als agendapunt tijdens meetings met de klant).

Dit geldt in zekere zin meer voor de managers en de assistent-accountants dan voor de partner. De partner is namelijk degene die verantwoordelijk is voor het eindproduct, dat de managers en de assistent-accountants samenstellen. Zij voeren in de praktijk de controles uit.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?

Van de partners is er één te lang uit het controleproces dat hij geen gedegen antwoord kan geven. De andere partner is van mening dat er niet per definitie anders gewerkt wordt. Wel vindt hij dat er meer begeleiding en aandacht is vanuit de ISA voor fraude.

De managers zijn het, uit hun antwoorden te constateren, niet met elkaar eens. De ene manager vindt dat er meer focus gelegd wordt op fraude in de controle dan vroeger. Hij vindt dat er merkbaar in controleteams rekening mee wordt gehouden in de controle. In tegenstelling tot deze mening vindt de andere manager dat er geen verschil is met voorheen. Er wordt niet anders gewerkt en de procedures in navolging van het constateren van fraude staan beschreven in de ISA. Deze stappen worden dan gevolgd.

Onder de assistent-accountant is er een die nooit heeft gewerkt onder de oude ISA-240. Hierdoor kon hij niet aangeven of er verschillen zijn. De andere assistent-accountant vindt dat de basis hetzelfde gebleven is, als accountant focus je niet alleen op signalen van fraude. Hij vindt daarnaast dat er anders wordt omgegaan met vermoedens van fraude.

De volgende drie vragen hebben betrekking op de ISA-240.

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

De partners vinden dat het ontdekken of opsporen van fraude geen doel op zich is. De accountant in het bijzonder dient zich bewust te zijn van mogelijke frauderisico's. Eén van de partners is van mening dat er meer aandacht is voor het risico van fraude. Dit vindt bij de risicoanalyse in de planningsfase van de controle al plaats.

Beide managers zijn het eens dat de focus niet zozeer verlegd is, de accountantscontrole is het hoofddoel. Hierbij zijn de relevante financiële gegevens en de bedrijfsprocessen van belang, in de controle wordt er volgens één van de managers juist meer gelet op het identificeren van frauderisico's.

De assistent-accountants zijn van mening dat er geen sterkere focus is op het ontdekken van fraude bij de controles. Een assistent-accountant voegde daar nog aan toe dat er in het algemeen meer aandacht voor is. Als voorbeeld gaf hij dat accountants in het algemeen benieuwd zijn naar hoe de klant zelf in de praktijk de signalen, het voorkomen en de opvolging van fraude benadert.

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

De partners zijn onvoldoende betrokken bij het controleproces, zodat zij hier geen oordeel over kunnen geven.

Volgens de managers en de assistent-accountants is er in de praktijk niet te merken dat er anders wordt omgegaan met de controleprocessen. Vanuit de richtlijn wordt er wel onderstreept dat het besteden van genoeg aandacht aan de eventuele frauderisico's van belang is.

De gehele controle is door de jaren heen wel veranderd. Dit komt niet door het aantal fraudegevallen, maar het heeft te maken met de verandering van de maatschappelijke omgeving.

De overige vragen die gesteld zijn in de interviews hebben betrekking op de praktijk.

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden. Wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Het onderwerp wordt volgens alle drie de groepen (accountant/partners, managers en de assistent-accountant) voldoende aangesneden tijdens de verschillende contactmomenten (planning, interim en eindejaarscontrole) met de cliënt. Tijdens deze contactmomenten proberen alle drie de groepen gezamenlijk aanwezig te zijn.

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

De partners zijn van mening zolang er gewerkt wordt volgens de ISA regels kan de accountant voldoende waarborgen treffen om mogelijke bedreigingen op dit vlak naar een voldoende laag niveau terug te brengen. Dit is in normale omstandigheden voldoende om objectief en onafhankelijk te werken. Naast deze diverse waarborgen beschikt de accountant ook over een beschermde functie (NBA, voorheen NlvRA en NOVAA).

Een van de managers is van mening dat er geen sprake is van een spanningsveld, enkel van een verwachtingskloof tussen de accountant en de cliënt.

De andere manager is ervan overtuigd dat wanneer de controle uitgevoerd is in overeenstemming met ISA, dat dit voldoende is om objectief en onafhankelijk te werken. Mochten er zich volgens de manager bijzondere situaties voordoen dan kan, zoals de partner al benoemde, de accountant voldoende waarborgen treffen om dit risico verlichten.

Ook de assistent-accountants zijn ervan overtuigd dat de er objectief en onafhankelijk gewerkt kan worden. Om dit te voorkomen zijn er interne controles en regels opgesteld en de accountant dient uiteraard mogelijke bedreigingen te reduceren door de nodige waarborgen te treffen.

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, wordt dit vervolgens door de accountant aan het meldpunt of de instanties gemeld? Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Deze vraag is enkel alleen door de 2 partners beantwoord, omdat zij beide een geval van fraude hebben meegemaakt. Zij kennen de gang van zaken in de praktijk.

Voorts wordt er melding gedaan onder bepaalde omstandigheden:

- ▲ indien er onvoldoende herstel/herziening is,
- ▲ de fraude van materiële oorzaak is,
- ▲ het management geen corrigerende maatregelen heeft getroffen om de fraude te herstellen en in de toekomst te voorkomen.

In deze gevallen dient er melding gemaakt te worden bij de instanties (Korps Landelijke Politiediensten, AFM, centraal meldpunt). In alle gevallen wordt dit ook gedaan. Bij de drie accountancy organisaties is het proces hetzelfde. In alle gevallen wordt er intern melding van gemaakt. De commissie of afdeling begeleidt het controleteam in de vervolgstappen.

De managers en de assistent-accountants hebben dit niet eerder meegemaakt, zij hebben deze vraag om deze reden dan ook niet beantwoord.

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Beide partners geven hier aan dat er binnen de accountantskantoren een accountantspraktijk of bureau vaktechniek is die de accountant of het team ondersteund in de vervolgstappen. Intern zijn er richtlijnen beschreven voor het afhandelen van fraude.

De managers geven net als de partners aan dat hiervoor een eigen desk op het kantoor aanwezig is. Er wordt bij de desk melding gemaakt, waarna het controleteam begeleidt zal worden.

Eén van de assistent-accountants geeft aan dat dit gebeurt conform de richtlijn, waarbij terughoudend wordt opgetreden met het uiteindelijk doen van de melding. Omdat bij onjuiste melding het risico van tuchtrechtelijke vervolging naar aanleiding van onder andere verbreking van de geheimhouding aanzienlijk is en directe gevolgen heeft voor reputatie en uitoefening van het beroep. De andere assistent-accountant benadrukt dat er rekening gehouden dient te worden met de 2 soorten fraude (werknemer fraude en managementfraude). Hierbij geldt dat werknemersfraude via het bestuur van de entiteit wordt opgelost en als het om managementfraude gaat wordt de accountantscontrole gestaakt. Om vervolgens hier melding van te maken op het kantoor zelf, waarna dit via de commissie verder in behandeling wordt genomen.

Conclusie is dat er op alle drie de kantoren een afdeling aanwezig is die de begeleiding en de afwikkeling verzorgt volgens intern beschreven procedures.

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactorenlijst tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

De drie groepen geven aan dat er indirect (via COS-240) gewerkt wordt met de frauderisicofactorenlijst. Deze is namelijk verwerkt in de vragenlijsten (in de planningsfase) en in de controlewerkzaamheden. Daarnaast is het een aanvulling bij specifieke topics in documenten en het is in het elektronisch dossier onderdeel van de kennis over de entiteit.

De vragenlijsten worden uitgewerkt en op basis van de uitgevoerde risicoanalyse wordt de controle aanpak bepaald. In de gegeven antwoorden was geen verschil op te maken in aanpak tussen de verschillende functies dan wel andere aanpak tussen kantoren.

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Het wordt door de drie groepen als positief ervaren indien een cliënt wat mondiger is. Zeker als de cliënt ook kennis heeft van zaken en kritisch is. Dit komt de controle volgens de 6 geïnterviewden juist ten goede. Met een sterk geprofessionaliseerde cliënt merk je namelijk dat de verhouding tussen beide verandert: er vinden namelijk discussies op niveau plaats.

Wat betreft de machtsverhouding die scheef zou trekken is geen sprake. De accountant is in alle gevallen nog steeds de vertrouwenspersoon van het maatschappelijk verkeer (naast een eventuele bankrelatie). De accountant heeft namelijk als belangrijkste taak het controleren van de jaarrekening. Zodat belanghebbenden van de entiteit er op kunnen vertrouwen dat de cijfers een betrouwbaar beeld geven.

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Vanwege de beperkte ervaring in de controlepraktijk van de managers en de assistent-accountants hebben zij hier geen duidelijk antwoord voor. Echter de partners wel. Zij zien het niet zo, de opbrengstenstroom is namelijk voor budget gedreven ondernemingen wezenlijk bepalend. Daarnaast is de omzet een stroom met belangrijke inherente risico's voor de accountantscontrole.

Conclusie is dat de richtlijn niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar brengt.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Zowel de partner als de managers en de assistent-accountants zijn van mening dat er niet 'meer' gebruik van wordt gemaakt. De fraudedriehoek wordt al eerder in het stadium van de controle gebruikt. Namelijk bij het identificeren van frauderisico's. De fraudediamant is echter bij de drie groepen (partner, manager en assistent-accountant) niet bekend. Het 4de element zit verwerkt in de richtlijnen die gebruikt worden indien de accountant vermoedt dat het om een fraudegeval gaat. De verdere afhandeling vindt dan intern plaats, door de daarvoor in het leven geroepen speciale commissies en extern door de hiervoor in het leven geroepen instanties.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

De bewering die opgaat uit de theorie dat de fraudedriehoek zorgt voor een praktische manier van denken wordt bevestigd door de partners, de managers en de assistent-accountants. De fraudedriehoek wordt in de planningsfase gebruikt om het geheel te visualiseren en zoals uit de vorige vraag blijkt om frauderisico's te identificeren.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Eén van de partners geeft aan dat er een afweging gemaakt wordt wat de impact op de controle is. Afhankelijk van de impact worden de additionele handelingen uitgevoerd. De andere partner geeft aan indien er materiële fraude wordt geconstateerd dat de accountant de gehele risicoanalyse en de eerder uitgevoerde controlestappen moet evalueren. Hierbij maakt hij de overweging om eventueel aanvullend werk te verrichten.

Er wordt gehandeld op basis van organisatie specifieke richtlijnen inzake COS 240. In de praktijk hebben een manager en een assistent-accountant dit meegemaakt. De andere manager en assistent-accountant hebben hier geen praktijkervaring mee.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

De conclusie uit de antwoorden van de drie groepen is dat het eerder als een specifiekere dan wel een belangrijker punt in de planning en/of meetingfase is. Het is een vast onderdeel van alle kick-offs en afsluitende meetings.

5.3 Conclusie

Uit het kwalitatieve onderzoek blijkt dat het effect van de wijzigingen in de frauderichtlijn in de praktijk zeer gering is.

De managers en de assistent-accountants vinden dat er in de praktijk niet te merken is dat er anders wordt omgegaan met de controleprocessen. Vanuit de richtlijn wordt onderstreept dat het besteden van genoeg aandacht aan de eventuele frauderisico's van belang is. Dit blijkt zowel uit het literatuuronderzoek als uit de ervaringen van de accountants.

Volgens de accountants is het wel merkbaar in de praktijk, het accent ligt op het identificeren van frauderisico's en de impact hiervan op de controlebenadering.

Zoals de ISA-240 beschrijft is de accountantscontrole de prioriteit en niet het opsporen van fraude. De zes geïnterviewden accountants ervaren het ook zo. De ISA 240 benadrukt dat er uitgebreid dient in te gaan op het onderwerp fraude, dit wordt door de accountants steeds veelvuldiger gedaan tijdens meetings, besprekingen, teamplanningen etc.

De geïnterviewden zeggen dat de afstemming op eventuele frauderisico signalen in de praktijk verbeterd is. Van belang is de verdere 'follow-up' op de frauderisico signalen, in deze fase worden de vervolg werkzaamheden van de accountant bepaald en de al reeds gedane werkzaamheden worden geanalyseerd. Dit is ook terug te vinden in het kwalitatieve onderzoek, de accountants zijn zich hier bewust van en handelen in de praktijk op deze manier.

De frauderichtlijn is goed te gebruiken in de praktijk, hij is daarnaast leidend in gevallen van fraude. Uit ervaringen van de accountants is op te maken dat de stappen die gevolgd moesten worden vanuit de ISA 240 duidelijk en begrijpelijk zijn.

Tijdens het onderzoek is er ook gekeken naar de verschillende kantoren of hier een verschil in werkwijze is. In eerste instantie gelden de richtlijnen vanuit de ISA, maar daarnaast heeft elk kantoor wel eigen richtlijnen voor verwerking van fraudegevallen. Hierin zijn geen dermate verschillen te noemen dat er sprake is van een andere werkwijze. Op functie niveau is dit niet te zeggen, want bij iedere functie horen weer andere werkzaamheden.

Concluderend kan gesteld worden dat er in de te volgen procedures geen significante wijzigingen in te praktijk te constateren zijn. Dit geldt voor de verschillende procedures, onder andere voor de procedure die volgt na waarneming van fraude.

6. *Eindconclusie*

Probleemstelling: "Is er na aanpassing van de frauderichtlijn ISA-240 enige verandering te constateren in de te volgen procedures bij waarneming van fraude en wat is het effect daarvan?"

De oude frauderichtlijn ISA-240 was gericht op de verantwoordelijkheid van de entiteit. Allereerst zorgt de entiteit ervoor dat de frauderisicofactoren die eventueel kunnen leiden tot fraude voorkomen dan wel hersteld worden. Daarna is de taak weggelegd voor de accountant om tijdens de planning de eventuele risico's die zich voor kunnen doen tijdens de controle in kaart te brengen. De accountant wint tijdens besprekingen met de cliënt informatie in en behandelt deze vervolgens uitgebreid in de teamdiscussies.

De frauderichtlijn vraagt naast teamdiscussies, planning en risico's om 'professional judgement' (is het zo efficiënt mogelijk besteden van de tijd) van de accountant en bijzondere aandacht voor het omzeilen van interne controles door de entiteit.

De basis van de frauderichtlijn is intact gebleven. De vernieuwde frauderichtlijn heeft een andere focus gekregen, namelijk dat er tijdens de controle meer aandacht is voor frauderisico's. De wijzigingen ten op zichte van de oude frauderichtlijn zijn: dat er uitgebreid in gegaan wordt op het onderwerp frauderisico en de maatregelen die het management hiervoor heeft genomen hiervoor. De frauderichtlijn heeft daarnaast aandacht voor afstemming binnen het controleteam aangaande het frauderisico en de 'follow-up' van eventuele signalen. Daarnaast dient de entiteit een duidelijke normstelling, een stevig sanctiebeleid en een zodanige structuur te creëren dat frauderen geen optie is.

De wijzigingen in de frauderichtlijn hebben geen invloed op de processen en/of procedures die de accountant uitvoert tijdens de controles. Deze zijn niet merkbaar veranderd. Dit valt te concluderen uit het praktijkonderzoek. De managers en de assistent-accountants vinden namelijk niet dat er in de huidige controles anders wordt omgegaan met de controleprocessen dan voor de wijzigingen in de frauderichtlijn.

De controleprocessen zijn dus niet veranderd, wat wel merkbaar veranderd is: dat het accent van de controle meer ligt op het identificeren van frauderisico's. Dit komt overeen met wat uit het literatuuronderzoek naar voren kwam. De nieuwe frauderichtlijn heeft ten opzichte van de oude frauderichtlijn meer aandacht voor frauderisico's. Dit blijkt ook uit het feit dat de frauderichtlijn een frauderisicofactorenlijst bevat. Deze is verankerd in de controleprogramma's waar de accountants van de verschillende accountancy organisaties meewerken.

De richtlijn legt daarnaast de nadruk op teamdiscussies, deze zijn geen eenmalige gebeurtenis tijdens de controleperiode. Tijdens discussies is het onderwerp fraude steeds vaker een apart punt op de agenda. Zowel uit literatuuronderzoek als het praktijkonderzoek komt dit naar voren. De frauderichtlijn heeft voor deze teamdiscussies een bijzondere aandacht voor de leidinggevende van de entiteit, zijn participatie in deze teamdiscussies mag nadrukkelijker aanwezig zijn. Uit de interviews blijkt dat de accountants het als prettig ervaren indien de cliënt kennis van zaken heeft wat betreft controle gerelateerde onderwerpen. De discussies zullen dan op niveau plaatsvinden, waardoor het resultaat uit deze teamdiscussies hoger zal liggen.

Uit het literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat de fraudedriehoek de kapstok is van de werkzaamheden van de accountant. De accountants ervaren dat eveneens in de praktijk, de fraudedriehoek wordt namelijk in het begin stadium van de controle gebruikt: in de controleprocessen van de planningsfase. In de planningsfase wordt mede door de fraudedriehoek de situaties binnen de entiteit gevisualiseerd.

Zoals de ISA beschrijft is de accountantscontrole de prioriteit en niet het opsporen van fraude. Uit de interviews die zijn gehouden blijkt dat de accountant het zo ook in de praktijk ervaart. Wat ze wel opmerken is, dat er meer begeleiding is vanuit de richtlijn en zoals hierboven al aangegeven meer aandacht voor eventuele fraude.

Van de zes geïnterviewden hebben twee accountants een fraudegeval meegemaakt in de praktijk. De procedures die volgden vanuit de ISA-240 waren goed en duidelijk in de praktijk uit te voeren. Bij beide kantoren is er ondersteuning vanuit de eigen organisatie, hiervoor hebben ze een eigen commissie of afdeling die ondersteuning biedt en zorgt voor de afwikkeling ervan. In deze gevallen was het niet nodig om aanspraak te maken op de forensisch accountant, omdat het fraudegevallen van materiële oorzaak waren.

Concluderend is het effect van de wijzigingen niet te merken in de procedures van de controle en/of bij de procedures van waarneming van fraude.

Daarnaast kan er gesteld worden dat de accountant onveranderd verder is gegaan met zijn werkzaamheden, ondanks enkele wijzigingen in de frauderichtlijn. In zijn controlewerkzaamheden is de accountant alerter op eventuele frauderisico's, enkel blijft het doel van de accountantscontrole: een redelijke zekerheid geven dat de financiële gegevens een getrouw beeld geven van de werkelijkheid.

Ontwikkelingen in het vak gaan onverstoord door, zo merken de accountants dat ook. Het geven van een verklaring dat de financiële gegevens juist zijn, is niet het enige meer wat zij doen. De accountant heeft namelijk een meer adviserende rol gekregen de laatste jaren en naar verwachting zal dit in de toekomst een grotere rol van betekenis gaan spelen in de werkzaamheden van de accountant.

Literatuurlijst

Internationale controlestandaard 240 (2006). Amsterdam, Nederland: Koninklijke NIVRA.

Internationale controlestandaard 240 (dec. 2009). Amsterdam, Nederland: Koninklijke NIVRA.

Boeken

- *Titel: "Fraudebeheersing hoe doe je dat?".*
Auteur: Peter Schimmel.
- *Titel: "Frauditing: routeboek bij fraudeonderzoek".*
Auteur: Nicole J. den Hartigh.
- *Titel: "De ogen van de fiscus, tussen fraude en creativiteit".*
Auteur: Stefan Ruyscart.
- *Titel: "Handboek Accountancy, referaat PDO IT-Auditing".*
Auteur: J. van Kleef.
- *Titel: "Fraude en Integriteitsbeleid".*
Auteur: mr M.H.G. Scharenborg AA.
- *Titel: "Fraude: preventie en control".*
Auteur: Andre Mikkers en Ellen van Schoten.
- *Titel: "Fraudebeheersing" preventie, detectie en onderzoek*
Auteur: Alexander Stuivenwol RE RO, Marc van Rensbergen CIA CFE.

Tijdschriften

- *Controlling; artikel: "Kunnen controllers fraude opsporen? "*
- *door: Nicole J. den hartigh*
- *Controllin; artikel: "Frauditing iets voor u? "*
- *door: Nicole J. den hartigh*
- *Finance & Control; artikel: "Controller kan fraude beter managen"*
- *door: Jurgen van Grinsven en Sylvie Bleker-van Eijk*
- *MCA Tijdschrift voor Organisaties in Control, artikel; "De ratio van het frauderen"*
- *door: Martijn Scharenborg*
- *Controllers Magazine, artikel; "Fraudebestrijding: de veranderde rol van de accountant"*
- *door: prof. dr. F.D.J. van Schaik RA*

- *Accountancynieuws, artikel; "Accountant kan 'neus voor fraude' prima ontwikkelen"*
- *door: Dick Alblas AA, directeur IFRS Forensic Services & Investigations BV.*

- *De Accountant, artikel; "Meer diepgang, meer spelregels"*
- *door: Redactie*

- *Accountantscontrole, artikel; "IAASB: gewijzigde controlestandaarden en strategie 2009-2011".*
- *door: Marcel Pheijffer*

- *Accountantscontrole, artikel; "Meldplicht voor accountants".*
- *door: Peter Diekman*

- *De Accountant, artikel; "Meer focus op fraude"*
- *door: Peter Diekman*

- *Artikel: "Nieuwe Controle Standaarden van toepassing op boekjaren 2010" – 'Wat is het toch een mooi vak'*
- *door: Peter Eimers & Jan Thijs Drupsteen*

- *MAB, artikel; "Accountants en faillissementsfraude".*
- *door: Drs. E.A. Marseille en Mr. Drs. A.M. van Amsterdam*

- *Vakblad Coaching, artikel; "Hoe voorkom je fraude?"*
- *door: Elaine Marchena*

Bronnen

Websites

- *ISA-group.com*

- *Nivra.com*

- *NOvAA.com*

- *Ifac.org*

Bijlagen

Bijlagen 1: Lijst met gebruikte afkortingen

<i>ISA</i>	<i>=</i>	<i>International Standard on Auditing</i>
<i>NV COS</i>	<i>=</i>	<i>Nadere voorschriften Controle en Overige Standaarden</i>
<i>IFAC</i>	<i>=</i>	<i>International Federation of Accountant</i>
<i>IAPC</i>	<i>=</i>	<i>International Auditing Practices Committee</i>
<i>IAASB</i>	<i>=</i>	<i>International Auditing and Assurance Standards Board</i>
<i>WTA</i>	<i>=</i>	<i>Wet Toezicht Accountantsorganisaties</i>
<i>BTA</i>	<i>=</i>	<i>Besluit Toezicht Accountantsorganisaties</i>
<i>VGC</i>	<i>=</i>	<i>Vordering Gedragscode</i>
<i>AFM</i>	<i>=</i>	<i>Autoriteit Financiële Markten</i>
<i>IIA</i>	<i>=</i>	<i>Institute of Internal Auditors</i>
<i>COSO</i>	<i>=</i>	<i>Committee of Sponsoring Organizations</i>
<i>SAS</i>	<i>=</i>	<i>Statement on Auditing Standards</i>
<i>LOR</i>	<i>=</i>	<i>Letter of Representation</i>

Bijlage 2: Vragenlijst

Vragenlijst

Onderzoek

Scriptie

Inleiding

Deze vragenlijst heeft betrekking op de frauderichtlijn ISA-240 (The auditor's responsibilities relating to fraud in an audit of Financial statements). Deze richtlijn is de afgelopen jaren regelmatig gewijzigd dan wel aangepast. Nu wil ik door middel van dit interview vast stellen wat het effect van deze wijzigingen is voor de verschillende procedures.

Alvast bedankt voor de medewerking aan dit interview.

De nieuwe frauderichtlijn legt meer nadruk op de volgende punten:

- ▲ Nadrukkelijker met de client het onderwerp frauderisico bespreken in de planningsfase,
- ▲ Afstemmingen binnen het controleteam en de follow-up van fraudesignalen,
- ▲ Teamdiscussies zijn geen eenmalige aangelegenheid, de discussie herhaald zich tijdens de controle procedure,
- ▲ De controle van dusdanige kwaliteit is.

Ervaring

1) *Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?*

Antwoord:

2) *In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?*

Antwoord:

3) *Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?*

Antwoord:

ISA-240

4) *Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?*

Antwoord:

5) *Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?*

Antwoord:

Praktijk

6) *Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?*

Antwoord:

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

Antwoord:

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, wordt dit vervolgens door de accountant aan het meldpunt of de instanties gemeld? Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Antwoord:

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Antwoord:

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactoren tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

Antwoord:

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Antwoord:

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord:

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord:

14) Geeft deze, zoals wordt beweerd, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord:

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord:

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord:

Bijlage 3: Uitwerkingen interviews

Interview 1 – Partner

Ervaring

1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?

Antwoord: Hij is 10 jaar werkzaam in de controlepraktijk, nu 2 jaar werkzaam als partner. Zijn ervaring met de frauderichtlijn is dat de richtlijn duidelijk beschreven en praktisch is.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?

Antwoord: Hij twijfelt aan het feit of er daadwerkelijk anders wordt gewerkt als met de oude richtlijn; wel is in de nieuwe richtlijn meer begeleiding en aandacht voor fraude in de controle gekomen, hetgeen tevens zijn weerslag heeft in de te verrichten werkzaamheden terzake omzet en omzetverantwoording.

ISA-240

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

Antwoord: Er is naar zijn inziens meer aandacht voor het risico van fraudulent Financial reporting en misappropriation of assets, hij geeft aan dat dit bij de risico-analyse in de planningsfase van de control is.

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

Antwoord: Hij heeft geen ervaring met de doorgevoerde wijzigingen in de controlepraktijk.

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

Antwoord: Nee naar zijn inzien niet, echter het onderstreept wel het belang van het besteden van voldoende aandacht in de risico-analyse en controleaanpak terzake fraude, bijvoorbeeld bij vastgoed activiteiten die een onderneming uitvoert.

Praktijk

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Antwoord: Hij geeft aan dat onderwerp fraude wordt besproken; als in fraude vragenlijsten, het bespreken van de afsluitende CBO, de controle van journaalposten, de LOR (Letter of Representation) en eind bespreking met management en RvB/RvC. Het onderwerp wordt niet anders behandelt dan voorheen.

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

Antwoord: Dit kan in zijn ogen zeker. Er zijn namelijk diverse waarborgen, de veiligheid van de accountant (de beschermde functie) (NivRA of NOVAA), zowel op accountantsorganisatie als individueel niveau.

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, wordt dit vervolgens door de accountant aan het meldpunt of de instanties gemeld? Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Antwoord: Dit wordt intern allereerst gemeld bij hun accountantspraktijk verteld hij. Deze praktijk is de Commissie 240/250. Deze commissie begeleidt het controleteam in de vervolgstappen, o.a. ook richting CST Zoetermeer.

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Antwoord: Dit staat in de richtlijn vermeld en wordt bij zone accountantspraktijk begeleid door een specifieke commissie, zegt hij.

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactoren tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

Antwoord: Ja zegt hij, dit is een aanvulling bij specifieke topics document en in het elektronisch dossier onderdeel van de knowlegde.

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Antwoord: Zijn mening is dat de cliënt het recht heeft om mondig en/of veeleisend te zijn, daar betaalt de cliënt ook voor. Dat dit de zogenoemde machtsverhouding scheef zou trekken, herkent hij niet: de accountant is de vertrouwenspersoon van het maatschappelijk verkeer en er zijn verschillende waarborgen op individueel en organisatieniveau die de bedreigingen van onafhankelijkheid verzachten.

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord: In zijn ogen is dit niet zo; de opbrengstenstroom is voor veel budgetgedreven ondernemingen wezenlijk en bepalend voor diverse andere grootheden en KPI's (Key performance indicators). Bovendien is de omzet een stroom met belangrijke inherente risico's voor de accountantscontrole.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord: Niet vanuit zijn ervaring. Fraudediamant is niet bekend bij hem.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord: Dit is niet herkenbaar voor hem.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord: Indien materiële fraude wordt geconstateerd, dient de accountant de gehele risico-analyse en eerder uitgevoerde controlestappen te evalueren en zijn overwegingen om eventueel aanvullend werk te verrichten vast te leggen.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord: Ja bevestigt hij, dit is een vast onderdeel van alle kick-off, specific topic en closing meetings binnen de afdeling/organisatie.

Interview 2 – Assistent-accountant

Ervaring

1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?

Antwoord: Hij is voor 3,5 jaar werkzaam in de controlepraktijk. Is indirect bekend met ISA-240 in de vorm van COS 240 (vanaf 15/12 Standaard 240). Zijn bevinden en ervaringen zijn op basis van de nieuwe COS 240 & 250 aanvullende richtlijnen geformuleerd hoe te handelen bij signalering van mogelijke fraude.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?

Antwoord: In beginsel blijft de basis hetzelfde. De accountant gaat niet actief op zoek naar mogelijke signalen van fraude. Het is voornamelijk de opvolging als het signaal eenmaal is geconstateerd wat is veranderd.

ISA-240

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

Antwoord: In zijn ogen niet. Wel wordt er in het algemeen meer aandacht aangegeven, bijvoorbeeld hoe gaat de klant zelf om met het voorkomen, signaleren en opvolgen van fraude.

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

Antwoord: Hij is niet bekend met de frauderichtlijn voor de wijzigingen, zo voor hem is er geen merkbare verandering in de praktijk.

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

Antwoord: Uit zijn mening is op te maken, dat hij vindt dat het niet zo is dat er een toenemend aantal fraude zaken zijn. Er komen meer fraude zaken in de publiciteit. Daar voegt hij nog aan toe dat als je binnen Nederland kijkt naar het aantal meldingen bij de AFM of bij opsporingsambtenaren er geen verandering van fraude melding(en) te zien ten opzicht van de oude richtlijn.

Praktijk

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Antwoord: Hij vindt dat op diverse niveaus het onderwerp aangesneden wordt gedurende de controle. Bij acceptatie van klant/opdracht, tijdens de interim in het kader van de bij de klant zelf aanwezige processen inzake de signaleren van fraude en bij de jaareinde controle.

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

Antwoord: Vanuit zijn oogpunt kan een accountant prima objectief en onafhankelijk werken zolang hij maar voldoende waarborgen treft om mogelijke bedreigingen op dit vlak tot een voldoende laag niveau terug te brengen. Zeker op het niveau van beursgenoteerde ondernemingen waar de RvC (audit comité) de accountant benoemd en aan wie de accountant rapporteert.

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, wordt dit vervolgens door de accountant aan het meldpunt of de instanties gemeld? Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Antwoord: Hij heeft dit in zijn prille carrière als accountant nog niet meegemaakt.

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Antwoord: Hij geeft aan dat dit conform de richtlijn gebeurt. Waarbij terughoudend gedrag wordt gehanteerd met het doen van fraude melding(en) omdat bij onjuiste melding het risico van tuchtrechtelijke vervolging naar aanleiding van onder andere verbreking geheimhouding, aanzienlijk is en direct gevolg heeft voor reputatie en uitoefening beroep.

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactorenlijst tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

Antwoord: Er wordt indirect via COS 240 met de frauderisicofactoren gewerkt, zegt hij. De frauderisico's zijn verwerkt via vragenlijsten en werkzaamheden in de controle.

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Antwoord: Hierbij geeft hij aan dat het voornamelijk is wanneer er sprake is van een sterk geprofessionaliseerde klant, dan merk je dat de verhouding veranderd. Maar, zegt hij, dit komt de controle ten goede omdat je als accountant hierdoor scherp gehouden wordt door kritische (en vakkundige) vragen vanuit de klant.

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord: Hij zegt dat deze nadruk geen gevolgen heeft voor de accountantscontrole.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord: Nee hier wordt in zijn ogen niet meer gebruik van gemaakt. Fraudediamant is niet bekend bij hem, hij geeft wel aan dat de fraudedriehoek in het controleproces is verwerkt.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord: Hij zegt dat de fraudedriehoek al vrij lang bestaat en is niet iets nieuws naar aanleiding van de aangepaste richtlijn. Het zorgt voor een visualisering van het geheel.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord: Hij zegt dat er wordt gehandeld op basis van de organisatie specifieke richtlijnen inzake COS 240/250. Deze controlestappen zijn duidelijk te volgen vanuit de COS.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord: Niet meer of minder vindt hij, het is de afgelopen jaren een apart agendapunt; dus het is belangrijker gemaakt.

Interview 3 – Assistent-accountant

Ervaring

1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?

Antwoord: Heeft twee jaar praktijkervaring. Hij is bekend met deze richtlijn doordat deze verwerkt is in het controle programma en er naar verwezen wordt. Zijn ervaringen met richtlijn is dat de werkzaamheden die samenhangen met ISA 240 , echter hebben deze tot op heden nog niet geleid tot ontdekkingen van fraude.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?

Antwoord: Hij is tekort werkzaam in de controlepraktijk, dus hij heeft geen ervaring met de oude frauderichtlijn. Hierdoor kan hij geen verschillen in werkzaamheden of procedures benoemen.

ISA

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

Antwoord: Nee niet dat hij merkt, de controle is er op gericht om de juistheid van de cijfers te controleren en niet om fraude te ontdekken.

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

Antwoord: De wijzigingen hebben geen invloed op de controleprocessen zegt hij.

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

Antwoord: Nee zegt hij, de controleprocessen veranderen niet doordat er meer fraudezaken in de publiciteit komen. De werkzaamheden zijn de afgelopen twee jaar in ieder geval niet veranderd zegt hij.

Praktijk

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Antwoord: Hij verteld dat er voorafgaande aan de controle, ook wel de planningsfase, vindt er een meeting plaats waarbij zowel de accountant als de klant aanwezig is. Tijdens deze meeting wordt de vraag gesteld of er fraude heeft plaatsgevonden in het lopende boekjaar en wat/hoe de 'tone at the top' is bij het bedrijf. Behandeling is niet anders, besluit hij.

7) *Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?*

Antwoord: Hij vindt dat het op zijn niveau (cliënt – accountant relatie) zonder problemen gaat omdat ik me niet afhankelijk voel van mijn klanten.

De verslaggevingsregels een dusdanig ruimte laten voor interpretatie, kan de mening van de klant en de mening van de accountant verschillen.

Daarnaast geeft hij aan, is er een aantal interne controles en regels opgesteld waardoor het geen een probleem is om als accountant objectief en onafhankelijk te zijn.

8) *Wanneer er fraude wordt geconstateerd, dient dit volgens de richtlijn gemeld te worden bij de daarvoor bestemde instanties. Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?*

Antwoord: Wanneer hij tijdens een controle een indicatie heeft dat er gefraudeerd is, dient hij dit te melden bij de manager op het team die het op zijn beurt controleert en communiceert met de partner. Deze neemt vervolgens contact op met de interne en externe instanties. Hij heeft hier geen ervaring mee in de praktijk.

9) *De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?*

Antwoord: Hij verteld dat dit afhankelijk is van het soort fraude. Bij employee fraude, waarbij een medewerker geld of goederen ontvreemd uit de organisatie, wordt niet naar buiten gebracht. Bij management fraude, deze vorm heeft een grotere impact op de jaarrekening, wordt inderdaad vaak niet direct naar buiten gecommuniceerd. In beide gevallen wordt het team van de opdracht geholpen vanuit een interne afdeling op kantoor.

10) *Wordt er aan de hand van de frauderisicofactoren tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?*

Antwoord: Voorafgaand aan de controle vindt de planningsfase plaats, verteld hij. Hierin zijn alle aspecten van het COSO model verwerkt en wordt er mede op basis van de hierin uitgevoerde risico analyses een controle aanpak bepaald. Dit heeft echter zoals eerder vermeld wel meer focus op management fraude als op employee fraude.

11) *Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?*

Antwoord: Tijdens zijn werkzaamheden heeft hij gemerkt dat de klant mondiger is en dat uit zich ook in de samenwerking. Dit ziet hij niet als een probleem. Het heeft volgens hem geen invloed op de controlewerkzaamheden.

Extra werkzaamheden uitvoeren naar aanleiding van de wensen van een klant hoort er ook bij zegt hij, echter heeft dit geen impact op de essentiële controles die wij uit dienen om tot een juiste verklaring te komen.

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord: Hij heeft hier geeft hij eerlijk echter geen goede kijk op, gezien zijn pas korte werkervaring.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord: Hij zegt dat hij in zijn 2 jaar praktijkervaring niet heeft gemerkt dat er nadrukkelijk meer gebruik of toepassing van de fraudedriehoek is. De fraudediamant komt niet voor.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord: Dit klopt volgens hem, de fraudedriehoek heeft indirect (via controleprogramma) invloed op de controlestappen. Deze houden rekening met eventuele frauderisico gevoelige activiteiten.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord: Hij heeft dit nog niet meegemaakt, maar kan zich wel voorstellen dat het van belang is om de eerder uitgevoerde controlestappen te analyseren. Wat betreft de vervolg handelingen heeft hij geen ervaring.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord: Hij verteld dat in de afgelopen twee jaar er in de meetings/planningsfase niets veranderd is met betrekking tot het bespreken van het onderwerp fraude. Het wordt naar zijn inzien voldoende behandeld.

Interview 4 – Partner

Ervaring

1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?

Antwoord: Hij werkt al 12 jaar als accountant, sinds 2006 is hij partner. Bekend met ISA 240. Vanuit de controlepraktijk geen bijzondere bevindingen/ervaringen.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/ procedures?

Antwoord: Hij is al geruime tijd uit het accountantscontroleproces, tenminste nauw betrokken erbij, dat hij geen verschillen kan benoemen in de werkzaamheden en/of procedures.

ISA

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

Antwoord: Naar zijn inziens is het ontdekken van fraude geen doel op zich maar dient de accountant zich bewust te zijn van mogelijke frauderisico's.

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

Antwoord: Zie antwoord bij vraag 2.

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

Antwoord: Hij geeft aan dat de controle de afgelopen jaren veranderd is als gevolg van toenemende regeldruk. Dit komt niet alleen door toenemende fraude, maar meer de verandering van de maatschappelijke omgeving.

Praktijk

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Antwoord: Hij geeft aan dat het onderwerp fraude met het management op verschillende momenten tijdens de controle (planning, interim, final) besproken wordt. Vroeger werd het minder nadrukkelijk besproken dan nu zegt hij.

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

Antwoord: Hij antwoordt met dat de accountant een kritische houding dient te hebben maar kan vanuit zijn positie wel degelijk objectief en onafhankelijk te werk gaan.

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, dient dit volgens de richtlijn gemeld te worden bij de daarvoor bestemde instanties. Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Antwoord: Alleen bij bepaalde omstandigheden (bijv. onvoldoende redres of als de fraude een materiële oorzaak heeft) dient melding plaats te vinden bij de instanties. In praktijk komt dit beperkt voor. Als het zover komt zegt hij is er op kantoor een afdeling die ondersteuning verleend.

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Antwoord: Hij geeft aan dat er binnen het accountantskantoor specifieke richtlijnen voor het afhandelen van een aanwijzingen of vermoedens van fraude zijn. Hierbij wordt het team ondersteund door bureau vaktechniek.

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactoren tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

Antwoord: Uit ervaring weet hij nog dat er tijdens de planning gebruik gemaakt wordt van het overzicht van frauderisicofactoren. Deze wordt vervolgens uitgewerkt en betrokken in de controle.

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Antwoord: Hij vindt het een goede zaak dat sommige klanten mondiger worden, met name indien deze beter opgeleid zijn en zelf kennis hebben van de regelgeving. De discussie vindt dan op een juist niveau plaats (met name externe verslaggeving).

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord: Nee in zijn ogen niet. De opbrengstenstroom is juist een kant waar veel risico's aan verbonden zijn, hiervoor is de accountantscontrole.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord: Fraudedriehoek is bij hem bekend, hij is van mening dat de fraudedriehoek in dezelfde mate als voorheen gebruikt wordt.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord: Hij zegt dat het niet zozeer is voor een praktische manier van denken, de fraudedriehoek is juist een hulpmiddel in de planningsfase van de controle.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord: Hij geeft aan dat dit zo is. Er wordt een afweging gemaakt wat de impact op de controle is. Afhankelijk van de impact worden additionele (vervolgstappen) handelingen uitgevoerd.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord: Hij verteld dat tijdens meetings met de cliënt er geregeld over het onderwerp fraude wordt gesproken. Dit consequent vaker voorkomt dan voorheen.

Interview 5 – Manager

Ervaring

1) *Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?*

Antwoord: *Hij is 4,5 jaar werkzaam in de controlepraktijk. Is bekend geraakt met de richtlijn via de accountancy studie. Ook is hij regelmatig in aanraking met ISA 240 tijdens het werk omdat de richtlijn in de controlecyclus is verankerd (fraude risico's in planningsfase, additionele audit werkzaamheden voor fraude risico's tijdens de uitvoering van de controle, fraude als agendapunt tijdens meetings met de klant).*

2) *In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?*

Antwoord: *Er wordt nu meer focus gelegd op fraude in het controle proces dan vroeger, in zijn optiek. Je ziet dat teams hier nu serieuzer mee omgaan, en fraude minder als een zogenaamd 'verplicht' onderwerp zien dan vroeger.*

ISA

3) *Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?*

Antwoord: *Hij denk dat niet zo zeer de focus ligt op ontdekken van fraude, maar meer focus op identificeren van fraude risico's en impact hiervan op controle approach.*

4) *Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?*

Antwoord: *De wijzigingen hebben naar zijn inzicht geen merkbare invloed op de werkzaamheden die de accountant uitvoert in de praktijk. De controle die de accountant uitvoert gebeurt met behulp van het controleprogramma die ze hanteren, deze is door de jaren heen veranderd, maar de laatste wijzigingen hebben geen effect gehad.*

5) *Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?*

Antwoord: *Naar zijn inzien wordt er niet anders gecontroleerd, wel is meer focus op frauderisico's in de controle vindt hij. Het aantal fraude zaken heeft geen invloed op de controleprocessen, de controle wordt hier niet op aangepast.*

Praktijk

6) *Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden. Wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?*

Antwoord: *Fraude komt in de gesprekken met de klant weliswaar beter aan bod, maar nog niet onvoldoende naar zijn inziens.*

7) Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?

Antwoord: Zolang je ervoor zorgt dat je de controle hebt uitgevoerd in overeenstemming met ISA is dit in normale omstandigheden voldoende om objectief en onafhankelijk te opereren. Mochten er bijzondere situaties ontstaan waarbij er een gevaar is voor de objectiviteit en/of onafhankelijkheid van de accountant, zijn er ook in de meeste gevallen voldoende waarborgen te treffen om dit risico te mitigeren.

Hij denkt daarnaast dat de accountant zich ervan bewust moet blijven dat door de maatschappij de schijn van afhankelijkheid snel bestaat en dat de accountant een keuze nog eens zou moeten overdenken ook al voldoet hij aan alle voorschriften, als de schijn van afhankelijkheid aannemelijk is.

8) Wanneer er fraude wordt geconstateerd, dient dit volgens de richtlijn gemeld te worden bij de daarvoor bestemde instanties. Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?

Antwoord: Dit gebeurt alleen wanneer de fraude materieel is en het management geen corrigerende maatregelen heeft getroffen om de fraude te herstellen en in de toekomst te voorkomen. Hij heeft hier geen praktijk ervaring mee.

9) De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?

Antwoord: Heeft nog geen fraudegeval meegemaakt geeft hij aan, maar weet uit verhalen en via de regels die hier voor opgesteld zijn intern dat hiervoor op kantoor een bureau is die fraude zaken afhandelt en bijstaat.

10) Wordt er aan de hand van de frauderisicofactorenlijst tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?

Antwoord: Hij zegt dat de frauderisico's verwerkt zitten in het controleprogramma waar ze mee op kantoor werken. De controle is opgesteld aan de voorwaarden van de ISA of COS, dus indirect wordt er gewerkt met de factorenlijst.

11) Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?

Antwoord: Hij zegt dat het merkbaar is dat de cliënt door de jaren heen niet per definitie mondiger is, maar juist kritischer is. Dit ook tot uiting komt in de meetings, dit heeft naar zijn mening geen effect op de controlewerkzaamheden.

12) Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?

Antwoord: Hij is van mening dat dit geen gevaar of invloed uitoefent op de accountantscontrole. Hij vindt het daarnaast logisch dat het risico op de opbrengsten ligt, omdat dit gaat om zowel financial reporting fraud als om misappropriation of assets.

13) Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?

Antwoord: Hij kent de fraudediamant niet. De Fraude driehoek wordt zeker gebruikt en toegepast bij het identificeren van frauderisico's. Het gebruik van de fraudedriehoek is niet toegenomen na de wijzigingen in de ISA-240 zegt hij.

14) Geeft de fraudedriehoek, zoals in de theorie vermeldt, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?

Antwoord: Hij beaamt dat de fraudedriehoek er indirect voor zorgt dat er praktisch gedacht wordt als het gaat om frauderisico's.

15) Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?

Antwoord: Hij heeft hier geen ervaring mee, maar is van mening dat indien dit voorkomt dit wel dient te gebeuren. Vervolg handelingen zullen wel ergens vastgelegd staan denkt hij.

16) Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?

Antwoord: Voor het onderwerp fraude is er de laatste jaren meer aandacht gekomen, dit merk je in zijn ogen inderdaad in de planning en de bijeenkomsten met de cliënt. Hier wordt het aandachtig besproken.

Interview 6 – Manager

Ervaring

1) Bent u bekend met de frauderichtlijn ISA-240? Zo ja, wat zijn uw bevindingen/ervaringen?

Antwoord: Hij is 8 jaar werkzaam als accountant. Ja, hij heeft ervaring met de frauderichtlijn. De NV COS/ ISA 240 is duidelijk en goed om te volgen. Stappen die beschreven zijn, zijn overzichtelijk voor in de praktijk.

2) In welk opzicht wordt er nu anders te werk gegaan als er fraude wordt geconstateerd, ten opzichte van de oude frauderichtlijn? Wat zijn de verschillen in werkzaamheden/procedures?

Antwoord: Bij fraudegevallen wordt er niet anders te werk gegaan zegt hij, de ISA stappen worden gevolgd. Dus hier is niks aan veranderd zegt hij.

3) Is er met de nieuwe richtlijn een sterkere focus op het ontdekken van fraude bij jaarrekeningcontroles?

Antwoord: Nee antwoordt hij, de focus is niet veranderd. Accountantscontrole is hoofddoel. Controleren van financiële gegevens en de processen in het bedrijf die relevant zijn.

ISA-240

4) Wat is/zijn uw mening(en) wat betreft de wijzigingen in de richtlijn, zijn deze in de controleprocessen merkbaar?

Antwoord: Heeft geen ervaringen met de wijzigingen in de praktijk, verteld hierbij dat hij goede ervaringen heeft eerder ingevoerde wijzigingen.

5) Wetende dat er meer fraude zaken in publiciteit komen de laatste jaren, heeft dit effect op de controleproces(sen) die gelden vanuit de ISA-240?

Antwoord: Nee volgens hem wordt er niet anders gecontroleerd. Alleen als er signalen zijn, wordt er op ingespeeld door er dieper op in te gaan.

Praktijk

6) Bij een accountantscontrole dient er met het management gesproken te worden, wordt het onderwerp fraude in dit overleg uitgebreid behandeld? Is de behandeling van dit onderwerp anders dan voorheen?

Antwoord: Het onderwerp fraude wordt volgens hem uitvoerig behandeld en besproken. Dit gebeurt door in de besprekingen (Teamplanningen of Letter of Representation) met de cliënt vragen te stellen of er fraudesignalen voor gekomen zijn.

7) *Tot op heden is er altijd al sprake geweest van een spanningsveld tussen de gevraagde objectiviteit van de accountant/auditor ten opzichte van de afhankelijkheid van de opdrachtgever. Is het nog wel mogelijk als accountant om objectief en onafhankelijk te opereren?*

Antwoord: Hier is geen sprake volgens hem, je hebt als accountant alleen te maken met de verwachtingskloof die er is tussen de cliënt en de accountant.

8) *Wanneer er fraude wordt geconstateerd, wordt dit vervolgens door de accountant aan het meldpunt of de instanties gemeld? Zo nee, wat is de gebruikelijke gang van zaken?*

Antwoord: Bij constatering van fraude, melden bij eigen desk op kantoor. Hier zijn vakbekwame mensen werkzaam die de begeleiding verzorgen aan het team. Hierbij geldt uiteraard de eigen verantwoordelijkheid van de accountant.

9) *De accountant is gebonden aan de geheimhoudingsplicht. Om deze reden wordt er minder naar buiten gerapporteerd wat betreft fraude. Wat zijn de procedures voor het afhandelen van de geconstateerde fraude?*

Antwoord: Zie vorige vraag.

10) *Wordt er aan de hand van de frauderisicofactoren tijdens een controle gewerkt? Zo ja, hoe? Zo nee, waarom wordt deze lijst niet gehanteerd?*

Antwoord: Hij bevestigt dat deze lijst gebruikt wordt, afhankelijk van welke kant het proces benaderd wordt. De relevante risico's worden sowieso in de controle meegenomen.

11) *Een accountant is gevoelig voor de wensen en eisen van de cliënt. De cliënt wordt namelijk steeds mondiger / meer eisend, wat de machtsverhouding tussen beide partijen scheef zou kunnen trekken (blijkt uit onderzoek). Is dit merkbaar in de samenwerking met de cliënt? Zo ja, heeft dit ook zijn werking op de controlewerkzaamheden?*

Antwoord: Hij ziet niet in dat het de verhouding scheef zou trekken, dus dit heeft geen invloed op de samenwerking. Hij ervaart het eerder als prettig als de cliënt kritisch is en ook vragen terug stelt.

12) *Brengt de richtlijn met de speciale nadruk op opbrengsten niet het noodzakelijke evenwicht in de accountantscontrole in gevaar?*

Antwoord: Nee hij heeft niet de indruk dat de richtlijn een speciale nadruk legt op de opbrengsten. De opbrengsten kant is wel een belangrijke kant in de controle vertelt hij.

13) *Wordt er na de herziening van de ISA-240 (2005) meer gebruik gemaakt van de fraudedriehoek? En de fraudediamant?*

Antwoord: Nee niet merkbaar meer gebruik in de praktijk van de fraudedriehoek dan wel de fraudediamant.

14) *Geeft deze, zoals wordt beweerd, een meer praktische richting van denken wat betreft frauderisico's?*

Antwoord: Hij zegt dat de frauderisico's door de indirecte benadering van de fraudedriehoek in de controle wel of niet aan het licht gebracht worden.

15) *Indien er materiële fraude wordt ontdekt, wordt er dan door de accountant wel gekeken naar de eerder uitgevoerde controlestappen? Wat zijn de vervolg handelingen die worden uitgevoerd?*

Antwoord: Hij heeft dit vorig jaar meegemaakt. Hij heeft hier toen melding van gemaakt aan de partner die verbonden was aan de opdracht. Deze heeft het vervolgens intern doorgeschoven naar de eigen fraude desk.

Hij heeft de controlewerkzaamheden moeten staken en heeft een verklaring moeten afgeven dat de fraude geconstateerd was.

16) *Aangezien er door de jaren heen steeds meer focus is gekomen op fraude, is er hierdoor ook meer aandacht voor in de planning/meetings?*

Antwoord: Hij benadrukt dat het onderwerp voldoende tijdens de controle ter sprake komt tijdens de verschillende contactmomenten met zowel het team als de cliënt.